BANCA NUCINGEN[1]

DOAMNEI ZULMA CARRAUD

Cui aş putea să închin această carte dacă nu dumneavoastră, doamnă[2]*, a cărei inteligenţă superioară şi nepărtinitoare este o comoară nepreţuită pentru prieteni, dumneavoastră care întruchipaţi pentru mine un întreg public şi îmi sînteţi totodată o soră cît se poate de îngăduitoare? Binevoiţi s-o primiţi drept mărturie a prieteniei noastre de care sînt mîndru. Dumneavoastră, împreună cu alte suflete tot atît de alese, veţi înţelege ce am urmărit atunci cînd veţi citi* Banca Nucingen, *în continuarea lui* César Birotteau. *Oare acest contrast nu este el plin de învăţăminte sociale?*

DE BALZAC

Ştiţi prea bine cît de subţiri sînt pereţii de scînduri care despart salonaşele intime din cele mai elegante restaurante ale Parisului. La Véry, de pildă, sala cea mare e tăiată în două de un paravan de scînduri ce poate fi uşor scos ori pus la loc după dorinţă. Scena ce urmează nu s-a petrecut acolo, ci într-un alt local de petreceri pe care nu-mi vine la îndemînă să-l nu-

mesc. Luam masa în doi, așa că mă voi mulțumi să spun ca Prudhomme, personajul lui Henri Monnier[3]: „N-aș vrea s-o compromit". Ciuguleam din bunătățile ce alcătuiau cina noastră, delicioasă în toate privințele, în timp ce stăteam de vorbă în șoaptă, fiindcă ne dădusem seama cît erau de subțiri pereții micului salonaș în care ne găseam. Pînă în momentul cînd ajunsesem la friptură nu avusesem nici un vecin în încăperea alăturată, de unde nu se auzea decît pîlpîitul focului din sobă. Cînd orologiul bătu ora opt, se auziră pași zgomotoși, forfotă, cuvinte schimbate la repezeală, apoi chelnerii aducînd sfeșnice cu lumînări aprinse. Era vădit că salonașul vecin fusese ocupat. După voci am înțeles numaidecît cine se afla acolo. Erau patru din acei aprigi corbi de mare, ieșiți din spuma ce încununează valurile mereu reînnoite ale generației actuale; niște băieți de viață, ale căror mijloace de trai sînt o taină, deoarece nimeni n-a auzit să aibă rente sau moșii, dar, cu toate acestea, trăiesc bine. Acești spirituali *condottieri* ai finanței moderne[4], pe tărîmul căreia se dă astăzi cel mai cumplit dintre războaie, lasă toate frămîntările în seama creditorilor, păstrînd pentru ei numai plăcerile, singura lor preocupare fiind eleganța vestimentară.

Destul de cutezători, de altfel, pentru a-și fuma trabucul șezînd pe un butoi cu praf de pușcă, ca Jean Bart[5], poate numai pentru că și acest lucru face parte din rolul pe care îl joacă; mai zeflemiști decît o gazetă-revolver, zeflemisindu-se chiar pe ei înșiși, ageri la minte și bănuitori, veșnic în goană după afaceri, hrăpăreți și risipitori, invidioși pe toată lumea, dar mulțumiți de sine; deși uneori de o dibăcie politică surprinzătoare, în stare să analizeze și să ghicească totul, ei nu izbutiseră încă să-și croiască drum în lumea în care ar fi vrut să-și desfășoare talentele. Dintre toți patru numai unul singur s-a ridicat, dar și acesta numai pe prima treaptă a scării sociale. În această lume nu-i de ajuns să ai bani, iar un parvenit nu-și dă seama de tot ce-i lipsește decît după șase

luni de linguşiri. Tăcut, rece, bătos, lipsit de humor, acest parvenit, anume Andoche Finot, a avut destulă tărie pentru a se tîrî pe brînci înaintea celor care-i puteau fi de folos şi destulă şiretenie pentru a se obrăznici faţă de cei de care nu mai avea nevoie. Asemenea unui personaj grotesc din baletul lui Gustave, pare un marchiz cînd îl priveşti din faţă, iar din spate, un bădăran. Acest vlădică al bursei întreţine un ţîrcovnic, pe Émile Blondet, redactor pe la diferite gazete, om plin de duh, dar împrăştiat, sclipitor, capabil, dar leneş, care se lasă exploatat cu bună-ştiinţă, cînd perfid, cînd generos, după toane; unul dintre acei oameni pe care-i iubeşti, dar nu-i stimezi. Şiret ca o subretă de comedie, incapabil să refuze condeiul său oricui ar vrea să i-l cumpere şi inima oricui i-o cere cu împrumut, Émile este cel mai fermecător dintre acei bărbaţi cu apucături de curtezană, despre care cel mai năzdrăvan dintre zeflemiştii noştri a spus: „Îmi plac mai mult cînd poartă pantofiorii de mătase, decît cizme".

Cel de al treilea, anume Couture, se menţine datorită speculaţiilor de bursă. El înnădeşte o afacere cu alta: cîştigul adus de una acoperă pierderea pricinuită de cealaltă. Şi astfel izbuteşte să se menţină la suprafaţa apei numai datorită încordării nervoase a jocului său, a cacialmalelor sale pe cît de neaşteptate, pe atît de îndrăzneţe. El înoată cînd într-o direcţie, cînd în alta, căutînd în oceanul afacerilor pariziene o insulă oricît de mică, dar destul de litigioasă, ca să se poată cuibări pe ea. Firește, un asemenea om nu-i nicăieri la locul lui. Cît despre ultimul dintre cei patru, cel mai pornit pe zeflemea şi ironie, e de ajuns să-i pomenim numele: Bixiou! Dar vai, Bixiou din 1836 e cu totul altul decît cel din 1825. El a ajuns bufonul mizantrop, cu cea mai multă vervă şi cu cel mai muşcător sarcasm, un diavol înfuriat fiindcă şi-a cheltuit în zadar humorul atît de fin şi îndîrjit, fiindcă n-a izbutit să pescuiască măcar o epavă din marea agitată a ultimei revoluţii[6], gata să dea oricui un pi-

cior în spate, ca un adevărat Pierrot de la *Théâtre Funambules*[7], cunoscînd pe degete epoca sa și aventurile ei scandaloase, înflorindu-le cu propriile sale scorneli hazlii, gata să încalece ca un clovn pe umerii oricui, ca, apoi, să-i pună pe frunte, asemenea unui călău, pecetea infamiei.

După ce și-au satisfăcut pe rînd primele și cele mai imperioase cerințe ale unei lăcomii rafinate, vecinii noștri au ajuns cu cina acolo unde ne găseam și noi, și anume la desert, iar datorită tăcerii noastre se crezură singuri. Printre divertismentele gastronomice ale desertului, mulțumită șampaniei îmbibate cu fumul de trabuc, se înfiripă o conversație intimă. Pătrunsă de acea luciditate glacială care împietrește sentimentele cele mai elastice, frînează și inspirația cea mai generoasă, imprimînd rîsului o notă stridentă, această convorbire, plină de ironia mușcătoare ce schimbă veselia în sarcasm, dădu la iveală secătuirea unor suflete care s-au închis în ele însele, fără alt scop în viață decît satisfacerea propriului egoism, rod al huzurului în care trăim. Numai cu *Nepotul lui Rameau,* pamfletul îndreptat împotriva omului pe care Diderot nu s-a încumetat să-l publice[8], numai cu această carte, voit dezmățată pentru a arăta anumite răni, se poate asemui pamfletul rostit fără nici un gînd ascuns de vecinii noștri; aci cuvîntul nu ținea seamă nici măcar de nedumeririle cugetului, totul era clădit din ruine, totul era tăgăduit și nu era admirat decît ceea ce e nevoit să recunoască și un sceptic: forța atotputernică, atotștiutoare și atotcuprinzătoare a banului. După ce a tras la întîmplare cîteva gloanțe în cercul cunoștințelor comune, bîrfeala își îndreptă focul ucigător asupra prietenilor intimi. Un semn a fost de ajuns pentru ca să fie înțeleasă dorința mea de a rămîne și de a asculta mai departe, atunci cînd Bixiou începu să povestească ceea ce va urma. Ne-a fost dat să auzim una din acele teribile improvizații care i-au atras lui Bixiou reputația de artist în rîndul cîtorva spirite blazate, și pe care memoria mea a înregistrat-o

cu fidelitatea unei stenograme, în ciuda deselor întreruperi, intervenții și reluări. Nici părerile, nici forma în care erau exprimate nu răspund cîtuși de puțin cerințelor literare. Cu toate acestea, voi reda totul așa cum a fost: un potpuriu de lucruri sinistre, care zugrăvește vremurile noastre, vrednice să asculte numai astfel de istorii; de aceea și las întreaga răspundere povestitorului ei principal. Mimica, gesturile corespunzătoare deselor schimbări ale glasului, prin care Bixiou înfățișa personajele aduse în scenă, trebuie să fi fost desăvîrșite, judecînd după exclamațiile de aprobare și după interjecțiile de satisfacție ale celor trei ascultători ai săi.

— Așadar i-ai propus lui Rastignac și a refuzat? întrebă Blondet pe Finot.

— Categoric.

— Și nu l-ai amenințat cu ziarele? întrebă Bixiou.

— Ba da, dar a pufnit în rîs, răspunse Finot.

— Rastignac e moștenitorul direct al răposatului de Marsay și-și va face drum în politică cum și-a făcut și în lumea bună, fu de părere Blondet.

— Dar cum s-o fi îmbogățit oare? întrebă Couture. În 1819 locuia cu celebrul Bianchon într-o mizeră pensiune din Cartierul Latin [9], în timp ce familia lui mînca răbdări prăjite și bea poșircă țărănească numai ca să-i poată trimite lui o sută de franci pe lună, că de! moșia lui taică-său nu valora nici trei mii de franci și pe deasupra mai avea și două surori și un frate pe cap, iar acum...

— Acum are un venit de patruzeci de mii de franci, răspunse Finot. A dat fiecăruia dintre surori o zestre grasă, le-a măritat pe amîndouă cu cîte un nobil de viță veche și a lăsat maică-si uzufructul moșiei...

— În 1827, zise Blondet, îl știam fără o lețcaie.

— Asta a fost în 1827! exclamă Bixiou.

— Ei bine, continuă Finot, astăzi e pe cale să devină ministru, să ajungă pair al Franței [10] și tot ce i-o pofti inima! De Delphine s-a despărțit în termeni buni încă de acum trei ani, și nu încape îndoială că vî-

nează o partidă grozavă, fiindcă nu-l împiedică nimic să ia chiar și o fată de neam mare! Ștrengarul a avut destulă minte să se încurce cu o femeie bogată.

— Ei, prieteni, să-i acordăm circumstanțe atenuante: a încăput pe mîna unui om foarte dibaci tocmai cînd izbutise să se smulgă din ghearele mizeriei, zise Blondet.

— Îl cunoști prea bine pe Nucingen, interveni Bixiou; la început Delphine și Rastignac îl socoteau *un om de treabă;* părea că vede în femeie o jucărie, o podoabă a casei sale. Pentru mine, asta-i încă o dovadă că omul acesta cîntărește toate cu aceeași măsură: Nucingen nu se sfiește să spună pe șleau că nevastă-sa este emblema averii lui, un *lucru* foarte necesar, totuși de importanță secundară în viața veșnic sub presiune a oamenilor politici și a marilor financiari. Eram de față cînd a spus că Bonaparte a fost mărginit ca un burtă-verde la începutul legăturii lui cu Joséphine, că, deși a dovedit apoi destul curaj s-o folosească drept trambulină, a fost un caraghios cînd a vrut s-o facă părtașă la gloria lui [11].

— Orice om superior trebuie să aibă o concepție orientală în ceea ce privește femeile, afirmă Blondet.

— Baronul a contopit teoriile orientale cu cele occidentale într-o admirabilă doctrină pariziană. Nu-l putea suferi pe de Marsay, care nu era ușor de mînuit. În schimb Rastignac i-a plăcut foarte mult și l-a exploatat, lăsîndu-i în seamă toate îndatoririle lui familiale, fără ca acesta să o simtă măcar; toate toanele Delphinei se spărgeau în capul lui Rastignac, el trebuia s-o plimbe la Bois de Boulogne, s-o însoțească la toate spectacolele. Ca să ajungă astăzi un viitor mare om politic, Rastignac a trebuit să-și piardă o bună parte din viață scriind și citind răvașe de dragoste. La început, Eugène era bestelit pentru orice fleac; se înveselea cînd era Delphine veselă, se posomora cînd era ea tristă, trebuia să-i suporte migrenele, confidențele, să-i consacre tot timpul, oră cu oră, cei mai frumoși ani ai tinereții lui, ca să alunge plic-

tisul din viața searbădă a acestei doamne din elita Parisului. Cu el se sfătuia îndelung Delphine în privința toaletelor care ar prinde-o cel mai bine, asupra lui își descărca furia, el era ținta nenumăratelor ei bobîrnace, așa că baronul avea parte numai de drăgălășenia soției sale. În sinea lui, baronul rîdea de toate astea, și, de cîte ori îl vedea pe Rastignac copleșit de atîtea obligații, se prefăcea că *a căzut la bănuială,* și astfel teama comună îi apropia din nou pe cei doi amanți.

— Înțeleg ca o femeie atît de bogată să-l fi ajutat pe Rastignac, ba chiar să-i fi asigurat o situație onorabilă, dar de unde atîta avere? întrebă Couture. Ca să ajungă la o avere atît de considerabilă, ca aceea de astăzi, trebuie să fi dat o lovitură, și, pe cîte știu, nimeni nu l-a învinuit vreodată de a fi pus la cale o afacere bănoasă.

— O fi moștenit-o, zise Finot.

— De la cine? întrebă Blondet.

— De la cine știe ce neghiobi, adăugă Couture.

— Ei, nu i-o fi jumulit chiar pe toți, mai sînt destui, dragii mei, zise Bixiou:

> ...Nu vă pierdeți cu firea, fraților;
> Azi mai mult ca oricînd e vremea de aur a hoților.

Hai să vă povestesc de unde i se trage averea. Să ne închinăm în primul rînd în fața talentului său! Prietenul nostru nu este un strengar, cum pretinde Finot, ci un gentleman care știe regulile jocului, cunoaște cărțile și pe care galeria îl respectă. Rastignac are prezență de spirit, ce se cere în anumite împrejurări, și procedează ca un militar care nu-și împrumută curajul decît contra poliță cu scadență peste nouăzeci de zile și cu trei giruri plus gaj. Deși pare un om slab de înger, un zănatic, un om cu idei incoerente, șovăitor, incapabil să ducă ceva la bun sfîrșit, totuși, în clipa cînd se ivește o afacere serioasă, o combinație ispititoare, el nu se împrăștie ca Blondet, de pildă,

care în astfel de împrejurări se zbate pentru alții; dimpotrivă, Rastignac își adună toate forțele, cercetează temeinic poziția pe care vrea s-o cucerească, apoi atacă fără greș. Cu o îndrăzneală și o pricepere demne de urmat, el ia cu asalt pozițiile adversarului, produce panică printre acționari, în consiliile de administrație, în sfîrșit, zguduie din temelii toată șandramaua; apoi, după ce a dat lovitura, se domolește, își reia viața de huzur, lipsită de griji, devenind iarăși meridionalul dornic de plăceri, flecarul, leneșul Rastignac, care-și poate îngădui să doarmă pînă la amiază, tocmai fiindcă a fost în stare să vegheze în momentul crizei.

— Toate bune și frumoase, dar mai bine ne-ai lămuri odată ce-i cu averea lui, zise Finot.

— Bixiou o să ne înșire cîte în lună și în soare, interveni Blondet. Ce mai încolo-încoace, averea lui Rastignac se datorește în întregime Delphinei de Nucingen, o femeie excepțională, care îmbină îndrăzneala cu prevederea.

— Nu cumva ți-a împrumutat niște bani? întrebă Bixiou.

Izbucniră cu toții într-un hohot de rîs.

— Te înșeli, i se adresă Couture lui Blondet. Inteligența ei se reduce la anumite replici mai mult sau mai puțin spirituale, la dragostea ei pentru Rastignac, pe care-l plictisește cu fidelitatea ei supărătoare și cu supunerea ei oarbă... pe scurt, este o adevărată italiancă.

— Dacă nu ținem seama de avere, adăugă răutăcios Andoche Finot.

— Ei, vedeți — continuă Bixiou cu șiretenie — după tot ceea ce vorbirăm acum, se mai încumetă vreunul dintre voi să-l învinuiască pe bietul Rastignac de a fi trăit pe seama Băncii Nucingen, care l-ar fi căpătuit, chipurile, întocmai cum a procedat prietenul nostru des Lupeaulx cu la Torpille[12]? În cazul acesta ați fi la fel de vulgari ca oricare micburghez de pe strada Saint-Denis[13]. Mai întîi, jude-

cînd abstract, după cum spune Royer Collard [14], chestiunea rezistă la *critica raţiunii pure* [15], cît despre raţiunile impure...

— Iar a luat-o razna ! îi spuse Finot lui Blondet.

— Dar are dreptate ! exclamă Blondet, chestiunea asta nu se pune de azi, de ieri. Ea este cheia vestitului duel pe viaţă şi pe moarte între La Châteigneraie şi Jarnac [16]. Jarnac a fost învinuit de a fi în relaţii prea bune cu soacră-sa, pe socoteala căreia acest ginere excesiv de iubit ducea o viaţă pe picior mare. Cînd un fapt e atît de evident, nu se cade să vorbeşti despre el. Din devotament pentru regele Henric al II-lea, La Châteigneraie a luat bîrfeala regelui asupra sa ; de aici duelul care a îmbogăţit limba franceză cu expresia „lovitura lui Jarnac".

— Aşa ! va să zică e o expresie nobilă, de vreme ce-i atît de veche, zise Finot.

— Cum, nu ştiai ? La urma urmei e firesc, ai fost doar proprietar de gazete şi reviste ! îl ironiză Blondet.

— Există anumite femei, ca şi bărbaţi de altfel — continuă Bixiou pe un ton grav — care pot să-şi împartă viaţa în două şi să nu dăruiască decît o parte (ţineţi seama că vă expun părerea mea, folosind o formulă umanitaristă). Pentru asemenea oameni, interesele materiale n-au nimic comun cu sentimentele. Ei îşi dau viaţa, timpul, onoarea pentru o femeie, ei sînt darnici cu bărbaţii, cînd e vorba de acele hîrtii cu filigran [17] pe care stă scris : *Legea prevede pedeapsa cu moartea pentru falsificatori.* În schimb asemenea oameni nu primesc nimic de la o femeie. Şi bine fac, deoarece totul devine o infamie atunci cînd contopirea intereselor se confundă cu contopirea sufletelor. Multă lume propovăduieşte această doctrină, dar foarte puţini o aplică...

— Fleacuri ! exclamă Blondet. Mareşalul de Richelieu, care ştia să fie într-adevăr galant, a făcut pensie de o mie de galbeni doamnei de La Popelinière [18] după vestita păţanie cu placa de marmură

de pe cămin. In naivitatea ei, Agnès Sorel i-a oferit regelui Carol al VII-lea [19] toată averea ei şi regele a primit-o. Jacques Coeur [20] a subvenţionat monarhia franceză, care s-a lăsat întreţinută, pentru ca să se dovedească apoi ingrată ca o curtezană.

— Domnilor, zise Bixiou, eu cred că dragostea, care nu implică o prietenie pe viaţă, nu este altceva decît desfrîu şi nu poate dura. Cum poţi să te dăruieşti în întregime, cînd nu vrei să dai totul? In zadar ai încerca să împaci aceste două teorii, pe cît de opuse, pe atît de profund imorale amîndouă. După părerea mea, cine se teme de o legătură fără rezerve e desigur încredinţat că ea e trecătoare şi atunci... adio pasiune! Orice pasiune pe care n-o socoteşti veşnică e monstruoasă. (După cum vedeţi, vorbesc ca un discipol al lui Fénelon [21].) De altfel, cei ce cunosc moravurile lumii bune, toţi oamenii cu spirit de observaţie, care ştiu să se poarte în societate, bărbaţii eleganţi cu mănuşi şi cravate impecabile, pe care faptul de a se însura cu o femeie numai de dragul zestrei nu-i face să roşească, sînt cei ce susţin sus şi tare că între interesele materiale şi sentimente nu trebuie să existe nici o legătură. Toţi ceilalţi sînt nişte nebuni care iubesc cu adevărat şi se cred singuri pe lume cu iubita lor! Pentru ei, o avere de milioane e gunoi, în schimb o camelie, o mănuşă pe care a purtat-o idolul lor valorează milioane! La ei n-ai să găseşti niciodată mîrşavul metal nobil risipit prin casă, dar în schimb ai să găseşti flori uscate păstrate cu grijă în elegante casete de cedru! Toţi oamenii de acest soi sînt la fel: ei au pierdut pînă şi noţiunea de *eu*. TU — iată cuvîntul care-i caracterizează cu desăvîrşire. Ce să le faci? Cine-i poate lecui de această boală care le roade inima în taină? Totdeauna au existat neghiobi care, atunci cînd iubesc, nu-şi fac nici un fel de socoteli, şi înţelepţi care iubesc cu socoteală.

— Bixiou e de-a dreptul sublim, izbucni Blondet. Nu-i aşa, Finot?

— În orice altă împrejurare, spuse Finot cu un ton sentențios, aș vorbi ca un gentleman, dar în cazul de față... sînt de părere...

— De aceeași părere cu secăturile ordinare în mijlocul cărora ai onoarea să te afli, îi tăie vorba Bixiou.

— Ai ghicit, mărturisi Finot.

— Dar tu ce crezi? îl întrebă Bixiou pe Couture.

— Prostii! exclamă Couture. O femeie care nu face din trupul ei o treaptă pentru ca iubitul ei să se ridice, să-și atingă ținta, este o egoistă fără inimă.

— Care-i părerea ta, Blondet?

— Eu prefer practica teoriei.

— Ei bine, continuă Bixiou pe un ton sarcastic, aflați că Rastignac nu împărtășește vederile voastre. A primi fără să dai nimic în schimb este o purtare josnică și, pe deasupra, destul de nechibzuită; a primi însă pentru a avea dreptul să procedezi ca un senior feudal, înapoind însutit, este un gest de cavaler. Astfel gîndea și Rastignac. El se simțea profund umilit de faptul că avea interese materiale comune cu Delphine de Nucingen, pot să vă asigur că această situație îl făcea să sufere... L-am văzut chiar eu frămîntîndu-se, cu lacrimi în ochi. Da, da, citeodată plîngea cu adevărat!... mai ales după o cină copioasă. Ei bine, dacă m-aș lua după voi...

— Asta-i bună! Mi se pare că-ți bați joc de noi, spuse Finot.

— Cîtuși de puțin! E doar vorba de Rastignac, a cărui suferință voi ați interpretat-o drept o dovadă de depravare, mai ales că pe vremea aceea n-o mai iubea cu aceeași pasiune pe Delphine! Dar ce să-i faci? Bietul băiat avea acest ghimpe în inimă. Vedeți dumneavoastră, el e un gentleman profund imoral, pe cînd noi sîntem niște artiști plini de virtuți. Așadar, Rastignac voia cu orice preț s-o îmbogățească pe Delphine, el fiind un băiat sărac și ea o mare bogătașă! Pare de necrezut... totuși a izbutit s-o facă! Rastignac, care ar fi fost în stare să se bată în duel ca Jarnac, adoptă de atunci punctul de

vedere al lui Henric al II-lea, rezumat în celebrul lui aforism : virtute absolută nu există, ea depinde de împrejurări. Ceea ce vă povestesc acum e în strînsă legătură cu îmbogăţirea lui Rastignac.

— Ar fi timpul să-ţi începi odată povestirea, în loc să ne tot dai ghes să ne ponegrim singuri, zise blajin Blondet.

— Bravo, băiete! exclamă Bixiou, lovindu-l protector cu palma peste ceafă, văd că-ţi prieşte şampania.

— Hai, spune odată povestea, te implor, în numele sfîntului acţionar! zise Couture.

— Voiam tocmai s-o încep, îi întoarse vorba Bixiou, dar cu imprecaţia ta m-ai adus la deznodămînt.

— Aha! se vede treaba că or fi amestecaţi în povestea asta şi ceva acţionari? vru să ştie Finot.

— Putrezi de bogaţi ca şi cei pe care i-ai îmbrobodit tu, îi răspunse Bixiou.

— Cred că ai putea să te porţi mai delicat cu un om de treabă la care găseşti oricînd la nevoie o bancnotă de cinci sute de franci... îl mustră Finot cu un ton înţepat.

— Chelner! strigă Bixiou.

— De ce-l chemi? îl întrebă Blondet.

— Să-i cer cinci sute de franci, spre a-i da înapoi lui Finot; cînd n-o să-i mai datorez nici bani, nici recunoştinţă, n-o să-mi mai poată pune poprire pe limbă.

— Hai, continuă-ţi povestea, îl îndemnă Finot cu un rîs silit.

— Sînteţi martori, zise Bixiou, că nu m-am vîndut cu trup şi suflet acestui individ impertinent, care îşi închipuie că tăcerea mea nu face decît cinci sute de franci. N-ai să ajungi niciodată ministru, dacă n-ai să înveţi să preţuieşti orice conştiinţă la justa ei valoare. Ştii ce, scumpul meu Finot, adăugă el cu o voce linguşitoare, ca să mă achit faţă de tine, voi spune toată povestea fără a pomeni vreun nume.

— Nu cumva are de gînd să ne demonstreze că Nucingen l-a îmbogăţit cu bună-ştire pe Rastignac? întrebă Blondet zîmbind.

— Nu eşti chiar atît de departe de adevăr pe cît ţi se pare, îşi reluă Bixiou firul povestirii. Habar n-aveţi de ce e în stare Nucingen cînd e vorba de afaceri.

— N-ai putea să ne spui cîte ceva despre începuturile carierei lui? interveni Blondet.

— Eu nu l-am cunoscut decît călare pe situaţie, deşi se prea poate ca drumurile noastre să se fi încrucişat pe vremuri.

— Prosperitatea Băncii Nucingen este unul din fenomenele cele mai umilitoare ale epocii noastre, îşi continua Blondet gîndul. În 1804, Nucingen era încă un om destul de obscur. Pe vremea aceea bancherii ar fi intrat în panică dacă ar fi ştiut că pe piaţă se află scrisori de acceptare, în valoare de cinci sute de mii de franci, emise de Nucingen. Acest mare financiar era conştient pe atunci de inferioritatea lui. Şi ce credeţi că a făcut ca să-i meargă vestea? A suspendat toate plăţile. Chiar aşa! Şi numele lui, care nu era cunoscut decît la Strasbourg şi în mahalaua Poissonnière, a început de atunci să stîrnească vîlvă pe toate pieţele. Nucingen scapă de creditori, despăgubindu-i cu valori moarte, reîncepe plăţile şi deodată acţiunile lui ajung să aibă căutare în toată Franţa. Datorită unei conjuncturi neaşteptate, valorile socotite moarte reînvie, încep să fie cotate şi să dea beneficii. Acţiunile Nucingen sînt acum la mare preţ. Vine anul 1815. Şmecherul nostru îşi adună întregul capital, răscumpără cu el diferite întreprinderi chiar în ajunul bătăliei de la Waterloo, iar în momentul crizei suspendă plăţile şi lichidează, plătindu-şi creditorii cu acţiuni de-ale minelor din Wortschin pe care şi le procurase cu douăzeci la sută sub valoarea la care le-ar fi emis el însuşi. Da, domnilor! Apoi ia de la Grandet o sută cincizeci de mii de sticle de şampanie[22] pentru a avea o acoperire,

deoarece prevedea falimentul acestui virtuos tată al actualului conte d'Aubrion, şi o cantitate egală de vin de Bordeaux de la Duberghe, şi aceste trei sute de mii de sticle acceptate — da, dragii mei, numai *acceptate* — la treizeci de centime bucata le vîră pe gîtul aliaţilor la Palais-Royal, între 1817—1819[23] cu şase franci sticla. Valorile emise de Banca Nucingen, ca şi numele lui încep să circule în toată Europa. Acest faimos baron s-a ridicat sărind peste o prăpastie, care pe alţii i-ar fi înghiţit cu siguranţă. Cele două operaţii de lichidare au adus beneficii colosale creditorilor săi: degeaba a căutat el să-i tragă pe sfoară, n-a fost chip! Şi astăzi Nucingen trece drept omul cel mai cinstit din lume. Cînd îşi va suspenda plăţile pentru a treia oară, acţiunile Băncii Nucingen vor fi căutate în Asia, în Mexic, în Australia, pînă şi-n junglă. Ouvrard[24] e singurul care l-a pătruns pe acest alsacian, fiul unui evreu botezat pentru a parveni: „Cînd Nucingen lasă să-i scape aurul din mînă, puteţi fi siguri că a şi înhăţat diamante!"

— Nici du Tillet, asociatul lui, nu-i mai prejos, zise Finot. Şi ţineţi seama că du Tillet n-a căpătat de la părinţi nici titluri de nobleţe, nici avere, ci numai viaţa. Totuşi acest individ, care în 1814 n-avea o leţcaie, a ajuns la situaţia pe care o ştiţi; mai mult, spre deosebire de noi toţi — cu excepţia ta, Couture — el a ştiut să-şi facă numai prieteni în loc de duşmani. Pe scurt, a izbutit să-şi ascundă atît de bine antecedentele, încît a trebuit să se răscolească multe haznale pînă să se descopere că încă în 1814 mai era vînzător la o parfumerie din strada Saint-Honoré.

— Asta-i bună! i-o reteză Bixiou, cum poţi să-l compari pe Nucingen cu un şarlatan de duzină ca du Tillet, un şacal care adulmecă hoiturile şi izbuteşte totdeauna să ajungă primul ca să înhaţe ciolanul cel mare? Ajunge să-i priveşti pe aceşti doi oameni ca să-ţi dai seama de deosebirea dintre ei: unul are expresie ageră de pisică, e înalt şi uscăţiv, iar celălalt e otova, burduhănos, greoi ca un sac şi

țeapăn ca un diplomat. Nucingen are mîna cărnoasă, grea, ochi adînci și nemișcați de linx, cu privirea îndreptată parcă înăuntru și nu în afară ; e un om de nepătruns, așa că niciodată nu poți ghici ce are de gînd ; în schimb istețimea lui du Tillet e ca un fir de ață prea subțire, care se rupe ușor, cum spunea Napoleon nu-mi mai amintesc despre cine.

— După mine, Nucingen e superior lui du Tillet [25] într-o singură privință : pe cînd Nucingen are destul bun-simț să-și dea seama că pentru un financiar e de ajuns titlul de baron, du Tillet ține morțiș să devină conte italian, zise Blondet.

— Cum așa, Blondet ?... Te cam pripești, tinere, îl opri Couture. Mai întîi Nucingen a cutezat să spună că nu există oameni cinstiți decît în aparență ; și apoi, ca să-l pătrunzi, trebuie să fii tu însuți om de afaceri. In ansamblul afacerilor lui, banca ocupă un loc neînsemnat, căci în primul rînd vin furniturile pentru stat, vinurile, lîna, indigoul, în sfîrșit, tot ceea ce poate aduce un cîștig. Geniul lui le cuprinde pe toate. Acest rechin al finanței ar fi în stare să vîndă deputați guvernului și pe greci turcilor. Pentru el, comerțul este totalitatea varietăților, unitatea particularităților, cum ar spune Cousin [26]. Privite astfel, afacerile bancare cer o minte pătrunzătoare, o întreagă politică, și întotdeauna un om încercat care să se ridice deasupra legilor impuse de cinste, cînd acestea îl stingheresc.

— Ai dreptate, dragul meu, încuviință Blondet, dar noi sîntem singurii care ne dăm seama că aici e vorba de un adevărat război purtat pe tărîmul financiar. Bancherul e un comandant de oști dornic de cuceriri, care sacrifică mase de oameni pentru a-și atinge scopurile ascunse, ostașii lui fiind interesele particularilor. El trebuie să îmbine stratageme, să întindă curse adversarului, să trimită spioni în rîndurile lui, să cucerească orașe. Majoritatea oamenilor de această categorie au atîtea contingențe cu politica, încît sfîrșesc prin a se amesteca în ea. Și în

cele din urmă politica le înghite toată averea, așa cum a dus de rîpă Banca Necker, sau după cum l-a împins pe vestitul Samuel Bernard[27] în pragul ruinii. În fiecare secol ai să găsești cîte un bancher, putred de bogat, care nu lasă după el nici avere, nici urmași. Frații Pâris, care au contribuit la prăbușirea lui Law[28], apoi chiar Law însuși, pe lîngă care toți întemeietorii de societăți anonime sînt niște pigmei; Bourret, Beaujon[29] au dispărut cu toții, fără a lăsa vreun descendent vrednic de numele lor. Asemenea lui Cronos, banca își înghite propriii ei copii. Pentru a se putea menține, bancherul trebuie să devină nobil, să întemeieze o dinastie, ca familia Fugger[30], zarafii lui Carol al V-lea, care au primit titlul de prinți de Babenhausen și al căror nume îl mai întîlnești și astăzi... în almanahul lui Gotha[31], firește. Bancherii caută să pătrundă în nobilime din instinct de conservare, poate chiar fără să-și dea seama. Jacques Coeur e întemeietorul unui vestit neam de nobili, al familiei de Noirmoutier, care s-a stins sub Ludovic al XIII-lea. De cîtă energie a dat dovadă acest om ruinat de însuși regele legitim pe care s-a zbătut să-l urce pe tron! A murit însă, ca prinț, într-o insulă din arhipelag, unde a zidit o splendidă catedrală[32].

— Of, dacă ai de gînd să ne ții un curs de istorie, ne îndepărtăm de vremurile noastre, cînd regelui i s-a luat dreptul de a mai acorda titluri de noblețe și cînd titlul de baron și de conte se conferă, din păcate, în ședințe secrete! zise Finot.

— Îți pare rău, pesemne, că nu poți cumpăra și tu o funcție care să-ți aducă un titlu de noblețe, se amestecă Bixiou în vorbă. Și ai dreptate. Dar să ne întoarcem la oile noastre. Îl cunoașteți pe Beaudenord? După cum văd n-ați auzit nici unul despre el. Bine. Vedeți cît de trecătoare sînt toate pe lumea asta! Acum zece ani, bietul băiat era arbitrul eleganței. Dar s-a scufundat atît de adînc, încît nu știți mai mult despre el decît știa adineauri Finot despre

originea expresiei „lovitura lui Jarnac". (O spun doar ca să-mi rotunjesc fraza şi nu ca să te necăjesc, Finot!) Era un aristocrat autentic din cartierul Saint-Germain. Ei bine, acest Beaudenord este prima gîscă jumulită pe care vreau să vi-o prezint. Mai întîi avea avantajul de a se numi Godefroid de Beaudenord, avantaj pe care nici Finot, nici Blondet, nici Couture, nici chiar eu nu-l putem dispreţui. Amorul propriu al acestui băiat putea fi satisfăcut atunci cînd la sfîrşitul unui bal îşi auzea strigaţi lacheii în timp ce treizeci de femei frumoase, gata de plecare, înconjurate de soţii şi de adoratorii lor, îşi aşteptau trăsurile. Apoi, n-avea a se plînge de nici unul dintre mădularele cu care Dumnezeu a înzestrat omul : era sănătos şi fără cusur, n-avea nici albeaţă pe ochi, nici perucă, nici pulpe de vată ; picioarele nu-i erau nici crăcănate, nici în formă de X, nici genunchii nu-i ieşeau în afară ; nu era adus de spate, avea mijlocul subţire, mîini frumoase şi albe, păr negru, nu era nici rumen ca un vînzător de băcănie, nici smead ca un calabrez. În sfîrşit, lucrul cel mai important : Beaudenord nu era supărător de frumos ca unii dintre prietenii noştri, care par să facă atîta caz de frumuseţea lor, numai fiindcă nu se pot lăuda cu altceva. Dar ajunge, am spus destul ; ar fi o infamie să stăruim ! Trăgea cu pistolul fără greş, călărea cu eleganţă, iar cînd s-a bătut în duel pentru un fleac, n-a ţinut să-şi ucidă adversarul. Vă daţi seama că, pentru a arăta ce-i trebuie unui om din secolul al XIX-lea, care trăieşte la Paris, ca să se bucure de o fericire deplină, netulburată de nimic, ba, mai mult, ce-i trebuie unui tînăr de douăzeci şi şase de ani spre a se socoti pe deplin fericit, eşti nevoit să intri în cele mai mici amănunte ale vieţii, nu-i aşa ? Cizmarul izbutise să-i facă lui Beaudenord un calapod fără cusur şi-i furniza o încălţăminte de toată frumuseţea ; iar croitorul lucra de asemenea cu plăcere pentru Beaudenord. Godefroid vorbea frumos şi corect, nu-l pronunţa pe *r* din gît, n-avea nici accent

gascon, nici normand, şi ştia să-şi lege cravata tot atît de bine ca Finot! Fiind văr prin alianţă cu marchizul D'Aiglemont, tutorele său (am uitat să vă spun că avea şi norocul de a fi rămas orfan de tată şi de mamă), Beaudenord putea să intre oricînd la orice bancher fără ca cineva din cartierul Saint-Germain să-i poată aduce vreodată învinuirea că-l vizitează prea des. Un tînăr are, din fericire, dreptul să-şi facă din plăceri unica lege, să caute numai locurile vesele şi să fugă de ungherele întunecoase, unde se ascunde durerea. In sfîrşit, Godefroid fusese vaccinat la timp. (Mă înţelegi, Blondet!) In ciuda acestor numeroase virtuţi, ar fi putut să fie totuşi foarte nenorocit. Că de! din nenorocire, fericirea înseamnă în aparenţă ceva absolut şi tocmai de aceea se găsesc atîţia neghiobi care să se întrebe: „Ce e fericirea?" O femeie foarte spirituală spunea: „Fericirea o găseşti acolo unde o pui!"

— Şi nu făcea decît să afirme un trist adevăr, zise Blondet.

— Asta-i o întreagă morală, adăugă Finot.

— Şi încă ce morală! *Fericirea,* ca şi *Virtutea* sau *Răul* este o noţiune relativă, îl completă Blondet. La Fontaine, de pildă, nădăjduia că pînă la urmă păcătoşii din iad se vor obişnui cu situaţia în care se află şi se vor simţi acolo în elementul lor, ca peştele în apă.

— Numai băcanii îl ştiu pe La Fontaine de-a rostul! exclamă Bixiou.

— Fericirea unui tînăr la 26 de ani, care trăieşte la Paris, nu se aseamănă cu aceea a unui tînăr de aceeaşi vîrstă din Blois, bunăoară, continuă Blondet fără să ţină seama de întrerupere.

— Cei care se folosesc de acest aranjament pentru a osîndi nestatornicia în păreri sînt ori de reacredinţă, ori inculţi cu desăvîrşire. Medicina modernă, care socoteşte drept cel mai mare merit al său faptul de a fi trecut între 1799—1837 de la stadiul de presupuneri la acela de ştiinţă pozitivă, datorită

în primul rînd înrîuririi celebrei pleiade de analişti de la Paris, a dovedit că, în cursul evoluţiei sale, omul s-a schimbat cu totul...

— Ca şi cuţitul unui scamator : tu-l crezi mereu acelaşi, dar de fapt e altul, îşi reluă Bixiou firul povestirii. Aşadar, acest costum de arlechin, pe care îl numim fericire, e făcut din multe petice ; aflaţi însă că al lui Godefroid n-avea nici cea mai mică pată sau ruptură. Închipuiţi-vă un tînăr de douăzeci şi şase de ani, fericit în dragoste, care, cu alte cuvinte, este iubit nu pentru tinereţea lui în plină floare, nici pentru inteligenţa sau înfăţişarea lui, nici măcar de dragul iubirii însăşi, ci fiindcă femeile se simt irezistibil atrase de el, chiar atunci cînd e vorba de un amor abstract, ca să folosim expresia lui Royer Collard ; într-o asemenea situaţie, tînărul respectiv poate să n-aibă nici o leţcaie în punga brodată de adoratoarea lui, să nu-i fi plătit proprietarului chiria, nici cizmarului amintit pantofii, să-i fi rămas dator croitorului său, care, cu timpul, asemenea Franţei, ar înceta să-l mai iubească. Într-un cuvînt, poate fi şi sărac ! Sărăcia distruge numai fericirea unui tînăr care nu împărtăşeşte opiniile noastre transcendentale asupra contopirii intereselor materiale cu cele sentimentale. Nu cred să existe ceva mai obositor decît a fi foarte fericit din punct de vedere moral şi totodată foarte nefericit din punct de vedere material. Într-o astfel de situaţie omul se simte ca mine în clipa de faţă ; cu un picior îngheţat din pricina curentului care pătrunde pe sub uşă, iar cu celălalt pîrjolit de focul din sobă. Sper că am fost înţeles şi că ceea ce am spus va găsi ecou în buzunarul tău de la vestă, Blondet, nu-i aşa ? Cînd sîntem între noi, să nu pomenim de inimă, ca nu cumva să mi se întunece inteligenţa. Şi acum să continuăm ! Aşadar, Godefroid de Beaudenord îşi cîştigase stima furnizorilor săi, fiindcă, la rîndul lor, furnizorii cîştigau destul de des bani frumoşi de pe urma lui. Femeia spirituală de care v-am amintit adineauri şi

al cărui nume nu vi-l pot spune, deoarece, fiind cu totul lipsită de inimă, mai trăieşte încă...

— Cine o fi?

— Marchiza d'Espard! Ea spunea că un tînăr burlac trebuie să locuiască la parter, într-un mic apartament unde nimic să nu aducă aminte de gospodărie, să n-aibă nici bucătar, nici bucătăreasă, ci numai un bătrîn servitor, şi mai ales să nu facă impresia unui om aşezat. După părerea ei, orice alt fel de viaţă ar dovedi prost-gust. Respectînd întocmai aceste cerinţe, Godefroid de Beaudenord locuia pe Cheiul Malaquais într-un mic apartament, situat la parter; totuşi fusese nevoit să pună în camera lui un pat, care deşi ocupa puţin loc, fiind foarte îngust, o făcea să semene întrucîtva cu un dormitor conjugal. Dacă o englezoaică ar fi intrat, din întîmplare, în locuinţa lui, n-ar fi găsit nimic *improper* [33]. Finot, să pui pe cineva să-ţi explice ce înseamnă cuvîntul *improper*, această lege supremă a Angliei! Fiindcă tot sîntem legaţi printr-o bancnotă de o mie de franci, am să te ajut chiar eu să-ţi faci o idee, căci, spre deosebire de tine, eu am fost în Anglia! (În şoaptă, lui Blondet, la ureche: îi vînd cunoştinţe de cel puţin două mii de franci.) Vezi tu, Finot, în Anglia poţi să ajungi oricît de departe cu o femeie noaptea, la un bal, sau în altă parte; dacă a doua zi o întîlneşti însă pe stradă şi ai aerul c-o recunoşti, e *improper*. Dacă descoperi la un banchet că sub fracul vecinului tău din stînga se ascunde un om fermecător, spiritual, prietenos şi cîtuşi de puţin scrobit, de nici n-ai zice că-i englez, şi îi adresezi cuvîntul după vechea tradiţie a politeţei franceze, e *improper*. Dacă la un bal inviţi la dans o femeie frumoasă, căreia nu i-ai fost prezentat, e *improper;* dacă discuţi cu aprindere, rîzi, pui inimă, suflet şi spirit într-o conversaţie, sau îţi dai pe faţă sentimentele, în sfîrşit, dacă joci cărţi fiindcă îţi place, dacă vorbeşti fiindcă ai ceva de spus, dacă mănînci fiindcă ţi-e foame, e *improper, improper, improper.*

Stendhal, unul dintre oamenii cei mai spirituali și mai profunzi[34] ai acestei epoci, a caracterizat admirabil noțiunea de *improper,* spunînd că un oarecare lord din Marea Britanie nu se încumetă să șadă cu picioarele încrucișate în fața focului nici măcar cînd e singur, de teamă să nu fie *improper.* O doamnă din înalta societate engleză, chiar dacă face parte din secta fanatică a puritanilor (protestanții cei mai intransigenți care și-ar lăsa întreaga familie să moară de foame dacă ar socoti-o *improper),* poate fi oricît de destrăbălată în dormitorul ei, fără a vedea nimic *improper* în asta, dar s-ar considera compromisă pentru totdeauna, dacă ar primi vizita unui simplu cunoscut în această încăpere. Datorită spaimei de *improper,* ne vom pomeni într-o bună zi că Londra și locuitorii ei s-au schimbat în stane de piatră.

— Cînd te gîndești că există și în Franța destui zevzeci care vor să importe solemnele neghiobii pe care englezii le săvîrșesc cu binecunoscutul lor sînge rece, zise Blondet, îl înfioară pe oricine cunoaște Anglia și își amintește de vechile moravuri franceze atît de elegante și de fermecătoare. Walter Scott, care n-a îndrăznit să zugrăvească femeile așa cum sînt, numai de teamă să nu pară *improper,* își făcea remușcări că a creat în *Închisoarea din Edinburg* minunata figură a lui Effie.

— Vrei să nu fii niciodată *improper* în Anglia? îl întrebă Bixiou pe Finot.

— Ei? făcu Finot.

— Du-te în parcul Tuileries și studiază pompierul acela cioplit în marmură, pe care sculptorul l-a denumit *Temistocle,* apoi încearcă să pășești ca statuia comandorului și n-ai să fii niciodată *improper.* Fericirea lui Godefroid s-a întregit datorită aplicării riguroase a legii suverane care stabilește ce-i *improper* și ce nu. Iată cum s-au petrecut lucrurile. El avea un „tigru", cum li se spune în societatea selectă micilor lachei, care n-au altă atribuție decît

aceea de a-şi însoţi stăpînul cînd iese la plimbare, fie în trăsură, fie călare. „Tigrul" lui Beaudenord era un mic irlandez numit după dorinţă Paddy, Joby sau Toby, un prichindel înalt de vreo patru palme şi lat în spate de vreo două, cu o figură de nevăstuică, cu nervi de oţel călîţi în gin, sprinten ca o veveriţă, în stare să mîne fără cusur un landou, cu o dibăcie rar întîlnită la Londra, ca şi la Paris, călăreţ la fel de iscusit ca bătrînul Franconi[35], un băieţel cu ochi de şopîrlă, ageri ca ai mei, blond ca o madonă de Rubens, cu bujori în obraji, prefăcut ca un prinţ, instruit ca un notar la pensie, pervers la vîrsta de zece ani, pe scurt, o adevărată floare de mucegai, care se juca şi înjura cu aceeaşi plăcere, se dădea în vînt după dulceaţă şi după *punch,* bîrfitor ca un foileton isteţ şi neruşinat ca un strengar de pe străzile Parisului. La început fusese o mîndrie şi un izvor de venituri pentru un celebru lord englez care cîştigase, de pe urma lui, vreo şapte sute de mii de franci la curse. Lordul ţinea mult la băiat, căci „tigrul" lui era în acelaşi timp o curiozitate: în toată Londra nimeni nu avea unul atît de mititel. Călare pe un cal de curse, Joby părea un şoim. Ei bine, lordul l-a concediat totuşi pe Toby, dar nu pentru că era lacom, nu din pricina vreunui furt sau a unei crime, nici pentru felul lui de a vorbi cu totul neîngăduit, nici pentru purtarea lui necuviincioasă, nici pentru obrăznicia lui faţă de milady, nici pentru faptul de a fi tăiat buzunarele cameristei ei preferate, nici fiindcă se lăsase cumpărat de adversarul lordului la curse, nici măcar fiindcă îndrăznise să se amuze duminica — într-un cuvînt nu-l concediase din pricina vreunei fapte condamnabile. Dacă Toby ar fi săvîrşit toate acestea, chiar dacă s-ar fi adresat lordului fără să fie întrebat, milord i-ar fi iertat pînă şi această crimă împotriva protocolului casnic. Milord îl îndrăgise într-atît, încît i-ar fi trecut foarte multe cu vederea. Doar „tigrul" lui mîna o trăsurică cu două roţi şi cu doi cai înhămaţi unul în urma

celuilalt, călare pe cel de al doilea, cu picioarele ajungîndu-i abia pînă la hulube, şi unde mai pui că avea un cap de îngeraş, ca aceia cu care pictorii italieni îl înconjoară pe Tatăl ceresc. Un gazetar englez a descris acest îngeraş cu multă gingăşie, afirmînd însă că este prea drăgălaş pentru a fi un „tigru" adevărat şi s-a arătat gata de a pune rămăşag că Toby este o mică „tigroaică" domestică. Această descriere plină de insinuări veninoase putea avea drept urmare o situaţie *improper* la culme. Superlativul lui *improper* duce la spînzurătoare în Anglia. Milady l-a lăudat foarte mult pe milord pentru prudenţa lui. Starea lui civilă în zoologia britanică fiind contestată, Toby rămase pe drumuri. Pe vremea aceea Godefroid, care avea o situaţie strălucită la ambasada Franţei de la Londra, află de păţania lui Toby, Joby, Paddy. Godefroid fu bucuros să pună mîna pe acest „tigru", pe care-l găsi plîngînd în faţa unui borcan de dulceaţă, deoarece copilul nu mai avea nici măcar cele cîteva monezi de aur cu care milord îi poleise nenorocirea. La întoarcerea lui în ţară, Godefroid de Beaudenord a importat la noi pe cel mai fermecător „tigru" al Angliei, datorită căruia şi-a cucerit faima, tot aşa cum Couture a ajuns celebru datorită nevestelor sale. Acest lucru i-a deschis numaidecît porţile unui cerc atît de închis cum este clubul ce poartă azi numele de Grammont. După ce renunţase la cariera diplomatică, prezenţa lui nu mai îngrijora pe nici un om ros de ambiţie, şi cum nu avea un spirit primejdios nici o limbă ascuţită, fu bine primit de toată lumea. In locul lui, noi ne-am fi simţit jigniţi în amorul nostru propriu, întîlnind peste tot numai feţe zîmbitoare. Nouă nu ne face plăcere rictusul amar al invidiei. Lui Godefroid, însă, nu-i plăcea să stîrnească ură. De, fiecare cu gustul lui! Să ajungem acum la ceva mai concret, şi anume la situaţia lui materială. In locuinţa lui, unde nu o dată m-am înfruptat la prînz, te încînta în primul rînd camera de toaletă, misterioasă, plină de lucruri fru-

moase și confortabile, în care se găseau un cămin și o baie; apoi ieșirea discretă, pe o scară mică, ușile care se închideau de la sine, fără zgomot, balamale bine unse, chei care se întorceau ușor în broască, ferestre cu geamuri mate, perdele grele, de nepătruns. Dacă în odaia lui domnea, și era firesc să domnească, o dezordine fermecătoare, care ar fi plăcut pînă și celui mai pretențios pictor de acuarelă, dacă toate la un loc alcătuiau atmosfera boemă, în care se desfășoară de obicei viața unui tînăr elegant, în schimb camera de toaletă era un adevărat sanctuar: albă, curată, într-o ordine desăvîrșită, bine încălzită, ferită de orice curent, cu un covor făcut parcă anume ca *ea* să poată alerga speriată pe el, numai în cămașă de noapte și în picioarele goale. Această încăpere e cartea de vizită a unui june berbant, care cunoaște într-adevăr viața! fiindcă aici el se poate dovedi în cîteva clipe fie un prostănac, fie un mare rafinat, judecînd după micile amănunte ale vieții care trădează caracterul omului. Marchiza de Rochefide a ieșit furioasă din această cameră de toaletă a unui burlac și nu s-a mai întors niciodată, fiindcă nu găsise acolo nimic *improper*. Godefroid avea însă în această cameră un mic dulap plin de...

— Capoate de dantelă, își dădu cu părerea Finot.

— Iar ți-ai dat în petic, ești mai necioplit ca Turcaret! [36] (Degeaba mă căznesc să fac din el un om subțire!) Nici gînd; în dulăpior ținea prăjituri, fructe, mici sticle de cristal cu vin de Malaga, de Lunel, o gustare demnă de Ludovic al XIV-lea, în sfîrșit, tot ceea ce poate desfăta un stomac gingaș și răsfățat, într-un cuvînt, un stomac de aristocrat! Un bătrîn servitor cam năzdrăvan, mare meșter în arta veterinară, moștenit de Godefroid de la răposatul său părinte, îi servea pe cai de parcă ei i-ar fi fost stăpînii, iar pe Godefroid îl doctoricea ca pe cai, dar nutrea pentru el o dragoste incurabilă — de acest ulcer al inimii numai casele de economii au izbutit să-i lecuiască în cele din urmă pe servitori. Orice te-

ricire concretă se întemeiază pe cifre. Voi, care cunoașteți pînă și cele mai tainice plăgi ale vieții din Paris, veți ghici desigur că Godefroid dispunea de un venit de șaptesprezece mii de franci, dacă vă voi spune că plătea un impozit de șaptesprezece franci și își îngăduia capricii de o mie de galbeni. Așadar, dragi copii, în ziua cînd Beaudenord a devenit major, marchizul D'Aiglemont, tutorele lui, i-a dat socoteală de felul cum îi administrase averea, cu o corectitudine de care noi n-am fi în stare față de nepoții noștri, și i-a înmînat titluri de rentă în valoare de optsprezece mii de franci, rămășiță a bogăției părintești, redusă mai întîi de restricțiile impuse de Republică și apoi lovită de politica financiară a Imperiului rău platnic. Virtuosul său tutore l-a pus pe Godefroid în posesia unor economii de vreo treizeci de mii de franci, depuși la Banca Nucingen, spunîndu-i, pe un ton curtenitor de aristocrat și totodată cu familiaritatea unui soldat al Imperiului, că-i adunase această sumă anume pentru trăsnăile lui de om tînăr. „Dacă vrei să asculți sfatul meu, Godefroid, adăugă el, în loc să-i cheltuiești prosteşte așa cum procedează atîția alții, mai bine ai face o trăsnaie care să-ți fie de folos mai tîrziu : primește un post de atașat pe lîngă ambasada din Torino, apoi pleacă la Neapole și de acolo la Londra ; în felul acesta ai să te distrezi pe banii tăi și în același timp ai să te instruiești, iar în viitor, dacă vei vrea să-ți alegi o carieră, îți vei da seama că nu ți-ai irosit nici timpul, nici banii.“ După cum vedeți, răposatul D'Aiglemont avea pe nedrept o reputație proastă, ceea ce nu s-ar putea spune despre noi, bunăoară.

— Pe un tînăr care intră în viață la optsprezece ani cu un venit de optsprezece mii de franci îl paște sărăcia, zise Couture.

— Dacă nu-i cîrpănos sau foarte înțelept, preciză Blondet.

— Godefroid a petrecut cîtva timp în toate cele patru capitale ale Italiei, zise Bixiou. Apoi a vizitat

Germania, Anglia, a dat o raită pe la Petersburg, a cutreierat Olanda şi a risipit cei treizeci de mii de franci, trăind de parcă ar fi avut un venit anual de treizeci de mii de franci. A ştiut să găsească peste tot fazan, ficat de gîscă în aspic, vinuri şi mîncări franţuzeşti ; a avut de-a face numai cu oameni care vorbeau franţuzeşte, într-un cuvînt, n-a fost în stare să se despartă nici o clipă de Paris. Ar fi vrut el să ajungă un om fără scrupule, oţelit, să-şi piardă iluziile, să poată asculta orice fără a roşi, să vorbească fără a spune nimic, să cunoască interesele tăinuite ale marilor puteri, dar n-a fost chip. Şi aşa s-a chinuit destul ca să înveţe patru limbi, mai bine zis să se înarmeze cu patru cuvinte pentru a ascunde aceeaşi idee. S-a întors acasă văduvit de cîteva văduve bogate şi plictisitoare, socotite în străinătate drept cuceriri de invidiat, dar la fel de timid şi lipsit de experienţă, acelaşi băiat cumsecade, încrezător, incapabil de a bîrfi pe oamenii care-i făceau cinstea să-l primească în casă, de o bună-credinţă neîngăduită unui diplomat, în sfîrşit, a rămas ceea ce numim un băiat de treabă.

— Pe scurt, un ageamiu, gata să-şi vîre venitul de optsprezece mii de franci în primele acţiuni care i s-ar oferi, completă Couture.

— Afurisitul ăsta de Couture e atît de obişnuit să prevadă dividendele, încît anticipează şi deznodămîntul povestirii mele. Dar unde am rămas ? La întoarcerea lui Beaudenord. Cînd s-a mutat pe Cheiul Malaquais, s-a pomenit că mia de franci, care-i prisosea, nu-i ajunge totuşi pentru a-şi plăti un loc în lojă la *Théâtre des Italiens* şi la operă. Cînd pierdea douăzeci şi cinci sau treizeci de galbeni la cărţi, jucînd pe mîna altuia, îi plătea bineînţeles ; iar cînd cîştiga, cheltuia banii cu uşurinţă, ceea ce am face şi noi dacă ne-am lăsa prostiţi să jucăm pe mîna altuia. Văzînd că n-o scoate la capăt cu venitul lui de optsprezece mii de franci, Beaudenord a simţit nevoia să-şi creeze un *fond de rulment,* cum am zice noi

astăzi. Şi fiindcă ţinea cu tot dinadinsul să nu-şi sape singur groapa, Beaudenord a cerut sfatul tutorelui său: „Băiete dragă, i-a spus D'Aiglemont, titlurile de rentă ajung la valoarea nominală, deci vinde-le, aşa cum am făcut şi eu cu ale mele şi ale soţiei. Nucingen are întregul meu capital şi îmi plăteşte o dobîndă de şase la sută; procedează la fel şi vei avea un procent în plus, care te va scăpa de orice grijă." Zis şi făcut: după trei zile Godefroid a scăpat de orice grijă bănească. De astă dată, venitul lui îi asigura prisosul necesar şi, prin urmare, o fericire desăvîrşită din punct de vedere material. Dacă ar fi cu putinţă să-i întrebi dintr-o privire pe toţi tinerii din Paris — aşa cum se pare că se vor petrece lucrurile la judecata de apoi cu miliardele de generaţii care se vor fi învîrtit pe toate globurile, fie că au făcut parte din garda naţională, fie dintr-un alt trib sălbatic — şi le-ai pune întrebarea dacă fericirea unui tînăr de douăzeci şi şase de ani nu constă în următoarele: să poată ieşi oricînd la plimbare, călare sau într-un *tilbury,* ori într-o gabrioletă, însoţit de un lacheu de-o şchioapă, trandafiriu şi bucălat ca Toby, Joby, Paddy; să poată închiria în fiecare seară cu doisprezece franci un cupeu; să fie întotdeauna elegant îmbrăcat, după toate legile vestimentare în vigoare, la ora opt dimineaţa, la prînz, la patru după-amiază şi seara; să fie oricînd binevenit la toate ambasadele şi să culeagă acolo florile de o zi a unor prietenii cosmopolite şi superficiale; să nu fie supărător de chipeş, să poarte cu aceeaşi distincţie un nume istoric, un frac impecabil şi un cap frumos; să locuiască într-un încîntător apartament la parter, mobilat cu tot atîta gust ca cel de pe Cheiul Malaquais, pe care vi l-am descris; să-şi poată pofti oricînd prietenii la un restaurant atît de elegant cum este *Rocher de Cancale,* fără a-şi scotoci în prealabil buzunarele, şi nici una din poruncile lui firesti să nu fie frînată de exclamaţia: „Bine, dar de unde bani?!" să poată schimba, cînd vrea, pompoanele trandafirii

care împodobesc urechile celor trei cai pursînge şi să aibă întotdeauna căptuşeala nouă la pălăria sa. Oricine, chiar şi nişte oameni superiori ca noi, ar răspunde că o asemenea fericire nu e desăvîrşită, că seamănă cu Biserica Sfînta Magdalena, căreia i-ar lipsi altarul, că în viaţă trebuie să iubeşti pentru a fi iubit ori să iubeşti fără a fi iubit, ori să fii iubit fără a iubi la rîndul tău, ori să poţi iubi azi o femeie şi mîine alta. Şi acum, să ne oprim la problema fericirii sufleteşti. In ianuarie 1823, după ce cîştigase teren şi o oarecare trecere în diferitele cercuri pariziene, unde ţinuse să fie poftit, Beaudenord simţi nevoia să se adăpostească sub o umbreluţă, să se poată plînge de o femeie din lumea bună, în loc să morfolească frunzele veştede ale unui trandafir cumpărat cu zece centime de la madame Prévost, ca acei tineri zevzeci care se îmbulzesc pe coridoarele operei ca nişte pui puşi la îngrăşat într-un coteţ. In sfîrşit, se hotărî să-şi concentreze toate sentimentele, toate gîndurile, toată dragostea asupra unei femei, da, asupra unei singure femei! Of! FEMEIA ! La început simţi dorinţa năstrusnică de a încerca o pasiune neîmpărtăşită şi cîtva timp dădu tîrcoale frumoasei sale verişoare, doamna D'Aiglemont, fără a bănui că un diplomat dansase cu ea dansul lui Faust. In anul 1825 nu făcu decît să-şi încerce norocul, să caute şi să cocheteze fără nici un rezultat. Dar obiectul dragostei, după care tînjea, nu se ivi. De, pasiunile sînt extrem de rare. In epoca noastră, te izbeşti de tot atîtea baricade în moravuri ca şi pe străzi. Intr-adevăr, fraţilor, ne molipsim tot mai mult de *improper,* s-o ştiţi de la mine! Fiindcă şi aşa sîntem învinuiţi că mergem pe urmele pictorilor de portrete, ale comisarilor adjudecatari şi ale croitoreselor, n-am să vă mai plictisesc cu o descriere amănunţită a făpturii în care Godefroid şi-a recunoscut jumătatea. Vîrsta : nouăsprezece ani, înălţimea : un metru cincizeci ; părul blond, sprîncenele *idem ;* ochii albaştri, fruntea potrivită, nasul acvilin, gura mică,

bărbia scurtă și pronunțată, fața ovală; semne particulare: n-are. Iată semnalmentele ființei iubite. Vă rog să nu fiți mai chițibușari decît poliția, decît domnii primari din toate comunele urbane și rurale ale Franței, decît jandarmii și toate celelalte autorități publice. Ce mai încoace, încolo? era leită Venus de Médicis, pe cinstea mea! Prima oară cînd Godefroid s-a dus la doamna de Nucingen, la unul din acele baluri datorită cărora ea și-a cucerit destul de ușor o oarecare faimă mondenă, a zărit acolo ființa vrednică de a fi iubită, dansînd cadrilul, și, mai mult decît orice, l-a fermecat statura ei de un metru cincizeci. Părul ei blond cădea în bucle spumoase ca niște cascade, învăluindu-i căpșorul de copil nevinovat și fraged ca acela al unei naiade, care și-ar fi scos primăvara năsucul pe fereastra cristalină a unui izvor să privească florile. (După cum vedeți, știu și eu să folosesc stilul la modă astăzi, să vorbesc în fraze lungi și lunecoase ca macaroanele pe care le-am mîncat adineauri.) Să mă ierte prefectura de poliție, dar acel *idem* ce definește sprîncenele ar fi fost descris în șase versuri de către gingașul Parny[37], poetul glumeț, care în modul cel mai grațios le-ar fi comparat cu arcul lui Cupidon, arătînd totodată că săgeata le era îndreptată în jos; mai mult, că era o săgeată slabă, cu vîrful tocit, deoarece astăzi mai are încă trecere acea blîndețe de miel pe care paravanele din fața focului din cămin o atribuie domnișoarei de La Vallière[38], în momentul cînd se leagă înaintea Domnului Cristos să devină mireasa lui, fiindcă n-a izbutit să-și lege viața de un muritor de rînd printr-un contract de căsătorie încheiat în fața notarului. Știți voi ce efect pot avea un păr blond și niște ochi albaștri, legănîndu-se în ritmul unui dans domol, voluptuos și în același timp decent? În cazul acesta, o fată tînără nu te lovește cu îndrăzneală în inimă, ca acele femei brune a căror privire pare să-ți spună, asemenea unui cerșetor spaniol: „Punga sau viața! Îmi dai cinci franci sau te dis-

prețuiesc." Aceste frumuseți provocatoare (destul de primejdioase, de altfel!) pot să placă multor bărbați; însă, după părerea mea, o blondă care are norocul de a părea cît se poate de duioasă și supusă, fără a pierde dreptul de a te mustra, de a te zădărî, de a-și ieși din fire, de a-ți face scene de gelozie pe nedrept și la tot ceea ce face farmecul unei femei, se va mărita mai ușor și mai bine decît o brună focoasă. Să nu uităm că lemnele costă scump! Fata avea pielea albă de alsaciană (văzuse lumina zilei la Strasbourg și vorbea nemțește cu un ușor accent francez care te încîntă) și dansa cu o grație desăvîrșită. Picioruşele ei, pe care funcționarul de la poliție nu le menționase, deși ar fi fost locul să le treacă la rubrica *semne particulare,* erau uimitor de mici și drăgălașe, ceea ce ieșea mai bine la iveală cînd făcea acea mișcare pe care profesorii de dans de odinioară o numeau *flic-flac* și care se poate compara numai cu glasul atît de melodios al domnișoarei Mars[39], căci, toate muzele fiind surori, dansatorul și poetul trebuie să fie amîndoi cu picioarele pe pămînt. Picioarele Isaurei îți vorbeau cu o candoare, o precizie, o ușurință, o repeziciune foarte promițătoare în ceea ce privește aptitudinile ei sentimentale. „Are *flic-flac!*" era supremul elogiu adus unei femei de către Marcel, singurul profesor de dans care poate fi socotit într-adevăr mare. I se spunea marele Marcel, așa cum se spunea Frederic cel Mare contemporanului său.

— A compus și vreun balet? întrebă Finot.

— Da, dacă nu mă înșel unul se numea *Cele patru elemente,* altul *Europa galantă.*

— Ciudate vremuri! Pe atunci aristocrații îmbrăcau dansatoarele! exclamă Finot.

— Iar ești *improper!* continuă Bixiou. Isaure nu se ridica pe vîrfuri, ci rămînea cu picioarele pe pămînt, se legăna lin, nici cu prea multă, nici cu prea puțină voluptate decît se cade unei tinere fete. Marcel, ca un adevărat filozof ce era, spunea că fie-

care categorie de oameni își are felul său de a dansa : o femeie măritată trebuie să danseze altfel decît o tînără fată, un jurist altfel decît un bancher, iar un militar altfel decît un paj ; mergea pînă acolo încît pretindea că un infanterist trebuie să se deosebească la dans de un cavalerist ; și, pornind de la acest criteriu, făcea analiza întregii societăți. Dar astăzi nu mai putem vorbi de asemenea nuanțe subtile.

— Ah ! exclamă Blondet, acum ai pus degetul pe rană. Dacă lumea l-ar fi înțeles pe Marcel, Revoluția franceză n-ar mai fi avut loc.

— Godefroid cutreierase Europa în lung și-n lat, așa că avusese fericitul prilej de a cerceta cu de-amănuntul dansurile din multe țări. Fără aceste cunoștințe temeinice în materie de coregrafie, socotite de unii nefolositoare, poate că nu s-ar fi îndrăgostit de acea tînără fată ; dar așa stînd lucrurile, dintre cei trei sute de invitați care se îmbulzeau în fastuoasele saloane din strada Saint-Lazare, numai el singur pricepu potențialul de dragoste pe care îl trăda dansul ei atît de grăitor. Într-adevăr, Isaure d'Aldrigger dansa cu o grație ce nu putea trece neobservată ; dar în secolul nostru cînd fiecare proclamă : „Să lunecăm ușor, să nu batem pasul pe loc !" cineva observă : „Iată o tînără fată care dansează admirabil" (era un ajutor de notar) ; altcineva exclamă : „Această domnișoară dansează fermecător" (era o doamnă în vîrstă cu turban pe cap) ; interveni o a treia persoană, o femeie de vreo treizeci de ani : „Da, fetișcana asta nu dansează rău !" Dar să ne întoarcem la marele nostru Marcel și să parafrazăm cuvintele lui atît de celebre, spunînd la rîndul nostru : „Cîte nu se trag dintr-o figură de cadril !"

— Hai să intrăm odată în subiect ! îl întrerupse Blondet, prea le înfloreşti.

— În seara aceea, reluă Bixiou firul povestirii privindu-l pieziș pe Blondet, Isaure purta o rochie simplă de mătase albă, garnisită cu panglici verzi,

o camelie în păr, o camelie în talie, alta pe poale și o a patra camelie...

— Poftim! asta-i povestea cu cele trei sute de capre ale lui Sancho Pança!

— Păi toată literatura nu-i altceva, dragul meu! *Clarisse* este o capodoperă [40] în patrusprezece volume, iar cel mai prost actor de vodeviluri ți-ar putea-o reda într-un act. De vreme ce izbutesc să te amuz, ce te mai plîngi?! Rochia o prindea de minune, ori poate că ție nu-ți plac cameliile? Poate preferi daliile? Nici astea nu-ți plac! Ei bine, atunci na o castană, zise Bixiou, aruncîndu-i pesemne o castană lui Blondet, căci noi auzirăm căzînd ceva pe o farfurie.

— Hai, nu te supăra, zi-i-nainte! se scuză Blondet.

— Bine, atunci să merg mai departe, se învoi Bixiou. „Cît e de drăguță, mai că-ți vine s-o iei de nevastă, nu-i așa?" îl întrebă Rastignac pe Beaudenord, arătîndu-i fetița cu cameliile albe, imaculate, fără o petală lipsă. Uitasem să spun că Rastignac era prieten intim cu Godefroid. „Tocmai la asta mă gîndeam și eu, îi șopti Godefroid la ureche. Mă întrebam chiar, dacă în loc să tremuri în fiecare clipă pentru fericirea ta, în loc să cauți cu nerăbdare prilejul de a strecura un cuvîntel unei urechi distrate, să stai pe ghimpi la *Théâtre des Italiens* așteptînd să apară *ea* cu o floare roșie sau albă prinsă în păr, sau o mînă înmănușată atîrnînd molatic dintr-o trăsură la Bois de Boulogne, cum se obișnuiește pe Corso la Milano; în loc să te înfrupți pe furate dintr-o prăjitură, ascuns după ușă ca un servitor care dă pe gît ce-a rămas pe fundul unei sticle, în loc să-ți cheltuiești inteligența pentru a primi sau a înmîna o scrisoare ca un simplu poștaș; în loc să primești mii de sărutări cuprinse în două linii așternute în fugă pe hîrtie, să ai de citit astăzi cinci volume *in folio,* iar mîine să te mulțumești numai cu două foi, ceea ce este foarte obositor pentru nervi; în loc să te tîrăști prin șanțuri și după tufișuri,

oare n-ar fi mai bine să te lași pradă acelei minunate pasiuni după care tînjea și J.-J. Rousseau, să iubești pur și simplu o fată tînără ca Isaure, cu intenția de a o lua de nevastă, dacă sentimentele împărtășite vor dovedi că inimile sînt făcute una pentru alta, într-un cuvînt, mă întreb, dacă n-ar fi mai bine să devii un Werther fericit![41]" „E și ăsta un fel de a fi caraghios, cu nimic mai prejos decît altul, îi răspunse Rastignac cu un aer serios. În locul tău poate că m-aș cufunda și eu în infinita desfătare a unui asemenea ascetism, care de altfel e nou, original și puțin costisitor. Monna Lisa[42] ta e suavă, dar te previn că e stupidă ca o muzică de balet." Tonul pe care Rastignac rostise ultimele cuvinte îl făcu pe Beaudenord să creadă că prietenul său avea tot interesul să-l dezamăgească și, bănuitor ca orice fost diplomat, văzu în el un rival. O vocație ratată își pune pecetea pe toată viața. Godefroid se îndrăgostì în așa măsură de domnișoara Isaure d'Aldrigger, încît Rastignac se apropie de o tînără înaltă, care stătea de vorbă cu cineva într-un salon de joc, și-i spuse la ureche: „Malvina, în clipa asta sora dumitale a prins în mrejele ei o pradă rară: are optsprezece mii de franci venit, un nume răsunător, o oarecare trecere în lumea bună și maniere distinse; nu-i scăpa din ochi, iar dacă vezi că între ei se înfiripă o dragoste ideală, fă în așa fel încît Isaure să-ți mărturisească totul și n-o lăsa să-i scrie vreun bilet fără a-l corecta în prealabil." Pe la ora două noaptea, un lacheu veni să anunțe pe o mică păstoriță din Alpi, de vreo patruzeci de ani, cochetă ca Zerlina din opera *Don Juan,* lîngă care ședea Isaure: „Trăsura doamnei baroane așteaptă la scară". Atunci, Godefroid văzu cum zîna lui, frumoasă ca o eroină dintr-o baladă germană, o ia de braț pe năstrușnica ei mamă și o duce spre salonul de la intrare, unde le ajunse din urmă Malvina. Godefroid, prefăcîndu-se (naivul!) că vrea să vadă dacă Joby n-a căzut cumva într-un borcan cu dulceață, avu fe-

ricirea să le zărească pe Isaure şi pe Malvina înfofolind-o pe mămica lor cea zvăpăiată într-o blană şi gătindu-se una pe alta cu toată grija cerută de o călătorie nocturnă prin Paris. Cele două surori îi cercetară cu coada ochiului ca nişte pisici bine dresate care pîndesc un şoarece, prefăcîndu-se că nici nu-l bagă în seamă. Godefroid fu destul de mulţumit de tonul, de îmbrăcămintea şi de purtarea alsacianului voinic, în livrea, cu mănuşi impecabile, care aduse celor trei stăpîne ale sale pantofi îmblăniţi, cu talpă groasă. Nu cred să fi existat vreodată două surori care să semene între ele mai puţin decît Isaure şi Malvina. Cea mai mare era înaltă şi brună, iar Isaure micuţă şi firavă, una era trufaşă, cu linii puternic conturate, iar cealaltă avea trăsături fine şi gingaşe. Isaure era femeia care domină bărbaţii tocmai prin slăbiciunea ei, de pînă şi un licean se simte dator s-o ocrotească, în timp ce Malvina era leită eroina din *Aţi văzut cumva la Barcelona?* [43] Alături de sora ei, Isaure părea o miniatură lîngă un portret în ulei. „E desigur bogată!" îi zise Godefroid lui Rastignac cînd se întoarse în sala de bal. „Cine?" „Fata aceea." „A, Isaure d'Aldrigger! De bună seamă. Maică-sa e văduvă. Pe vremuri, la Strasbourg, Nucingen a fost funcţionar la banca soţului ei. Dacă vrei s-o mai întîlneşti, fă-i un compliment doamnei de Restaud şi o să te poftească la balul pe care îl dă poimîine şi unde are să vină cu siguranţă şi baroana d'Aldrigger cu cele două fiice ale ei." Timp de trei zile, Godefroid nu văzu în camera obscură a creierului său decît pe Isaure a *lui,* cameliile albe, înclinarea graţioasă a capului ei, aşa după cum atunci cînd ai privit îndelung un obiect puternic luminat şi apoi închizi ochii, imaginea lui îţi apare mai mică, dar viu colorată şi strălucitoare, sclipind în mijlocul întunericului.

— Eşti fenomenal, Bixiou! Ai de gînd să ne mai zugrăveşti multe tablouri? îl întrebă Couture.

— Poftim! continuă Bixiou luînd desigur poza unui chelner de cafenea care aduce o comandă. Iată tabloul comandat de dumneavoastră, domnilor! Atenție, Finot, îi vine omului să-ți dea una peste gură, așa cum își plesnește un birjar mîrțoaga peste bot! Doamna Théodore-Marguerite-Wilhelmine Adolphus (știți, Banca Adolphus et Comp. din Mannheim), văduva baronului d'Aldrigger, nu era una din acele nemțoaice durdulii și blajine, îndesate și chibzuite, bălane, cu fața aurie ca spuma unei căni cu bere, nici nu era înzestrată cu acele virtuți patriarhale germane de care se face atîta caz în romane. Avea încă destulă prospețime în obrajii îmbujorați ca ai unei păpuși de Nürnberg, bucle lungi și vaporoase la tîmple, ochi jucăuși, nici un fir de păr alb, mijlocul subțire, asupra căruia căuta să atragă atenția, strîngîndu-l în corset. Pe frunte și la tîmple avea cîteva cute, pe care ar fi vrut, ca și Ninon de Lenclos[44], să le surghiunească la călcîie; dar aceste zbîrcituri supărătoare își desenau cu îndărătnicie zigzagul tocmai acolo unde erau mai vizibile. Pielea i se ofilea mai cu seamă împrejurul nasului, al cărui vîrf se înroșea tot mai des, ceea ce era cu atît mai neplăcut, cu cît se asorta perfect cu obrajii ei rumeni. În calitatea ei de moștenitoare unică, răzgîiată de părinți, de soț, de întregul Strasbourg și răsfățată în continuare de cele două fiice care o adorau, baroana își îngăduia să se îmbrace în roz, să poarte fuste scurte cu o fundă acolo unde se sfîrșea corsetul ce-i accentua talia. Cînd un adevărat parizian o întîlnește pe baroană plimbîndu-se pe bulevard zîmbește pe sub mustață și o condamnă la fel de aspru ca o Curte cu juri de astăzi, care nu admite circumstanțe atenuante cînd e vorba de un fratricid! Zeflemistul privește lucrurile superficial și de aceea e crud. Zevzecul nu ține seama de vina ce revine societății pentru trăsătura ridicolă de care rîde, uitînd că natura n-a creat decît dobitoace, pe cînd proștii sînt un produs al orînduirii sociale.

— Ceea ce-mi place la Bixiou, interveni Blondet, e consecvența lui: cînd nu batjocorește pe alții, își bate joc de el însuși.

— Lasă că ți-o plătesc eu, Blondet! i se adresă Bixiou cu un ton șiret. Dacă mica baroană era zvăpăiată, nechibzuită, egoistă, cu capul în nori, vina acestor cusururi o purta Banca Adolphus et Comp. din Mannheim, precum și dragostea oarbă a baronului d'Aldrigger. Această baroană, blîndă ca un miel, avea o inimă duioasă, emotivă, dar, din păcate, emoțiile ei erau de scurtă durată și de aceea trecea ușor de la una la alta. Cînd a murit baronul, această păstorită, copleșită de o sinceră și cumplită durere, fu cît pe-aci să-l urmeze. Dar... a doua zi la prînz i s-a servit mazăre verde, după care se dădea în vînt, și delicioasa mîncare i-a potolit suferința. Atît fiicele ei, cît și servitorii o iubeau la nebunie, de aceea toți ai casei fură fericiți cînd găsiră un mijloc de a o cruța pe baroană de spectacolul dureros al convoiului funebru. Isaure și Malvina s-au ferit să plîngă față de mama lor adorată și au căutat să-i abată atenția, convingînd-o să-și aleagă și să-și comande hainele de doliu în timp ce se cînta *Requiem*-ul. Cînd un cosciug e așezat pe catafalcul negru cu alb, pătat de ceară, înainte de a fi dat la reformă, care a fost întrebuințat pentru a înmormînta trei mii de oameni înstăriți, după aprecierea unui gropar filozof pe care l-am consultat în această privință între două pahare de tulburel; cînd niște preoți de mîna a doua răcnesc cu nepăsare *Dies irae*[45], cînd niște înalți prelați, tot atît de nepăsători, prohodesc mortul, știți ce-și spun în biserică prietenii răposatului îmbrăcați în negru, fie că șed în bănci, fie că stau în picioare? (Și asta face parte din tabloul comandat.) Ei, puteți să vă închipuiți? „Cît crezi că lasă papa d'Aldrigger?" l-a întrebat Desroches pe Taillefer, care înainte de a muri ne-a oferit cea mai strașnică orgie din cîte s-au pomenit vreodată[46].

— Pe vremea aceea Desroches era deja notar?

— A ajuns notar în 1822, preciză Couture. S-a ridicat cu multă îndrăzneală pentru un fiu de funcționar prăpădit, care n-a avut niciodată un venit mai mare de o mie și opt sute de franci, și a cărui mamă ținea un debit de timbre. Dar între 1818 și 1822 a muncit pe brînci, a intrat la Derville ca al patrulea contopist, iar peste un an, în 1819, a ajuns al doilea secretar!

— Desroches!

— Chiar el, confirmă Bixiou. In tinerețe, Desroches s-a zbătut ca și noi, într-o sărăcie demnă de Iov. Sătul de a mai purta haine prea strîmte cu mîneci prea scurte, se apucase să tocească dreptul cu desperare și, în momentul de care vă vorbesc, își cumpărase tocmai un birou de notar, fără clientelă însă. Deoarece n-avea un sfanț în buzunar, nici clienți, nici alți prieteni afară de noi, fusese nevoit să ia cu camătă bani pentru a-și plăti biroul notarial și cauțiunea legală.

— Pe atunci îmi făcea impresia unui tigru scăpat din grădina zoologică. Sfrijit, cu părul roșu, cu ochii de culoarea tutunului din Spania, pămîntiu la față, părea un om rece și flegmatic, dar de fapt era hapsîn cu văduvele, hrăpăreț cu orfanii, foarte muncitor, spaima funcționarilor săi, pe care nu-i lăsa nici să răsufle, cult, viclean, fățarnic, de o elocvență mieroasă, știind să se stăpînească întotdeauna și cîinos cum poate fi numai un om de lege.

— Dar are și părți bune! exclamă Finot. E devotat față de prieteni și prima lui grijă a fost să-l ia ca prim-secretar pe Godeschal, fratele Mariettei.

— La Paris, zise Blondet, nu există decît două categorii de notari: notarul cinstit, care nu iese din litera legii, nu tărăgănește procesele, nu aleargă după afaceri, nu scapă nimic din vedere, își sfătuiește clienții cu bună-credință și-i convinge să cadă la învoială în chestiunile îndoielnice, în sfîrșit, cei de categoria lui Derville. Apoi există notarul lihnit de foame, care acceptă orice numai să scoată un ban; care ar fi în

stare să obțină pedeapsa cu bătaia, nu pentru munți, pe ăștia îi vinde la mezat, ci pentru planete; gata să asigure cîștig de cauză unui escroc împotriva unui om cinstit, dacă, din întîmplare, omul cinstit a uitat să îndeplinească vreo formalitate. Cînd unul dintre notarii de teapa acestuia din urmă se întrece cu gluma, Camera îl obligă să-și vîndă cancelaria. Amicul nostru Desroches a înțeles de la început unde duce această profesie cînd e practicată ca vai de lume de niște nepricopsiți ca vai de capul lor; de aceea s-a grăbit să răscumpere procese de la oameni care tremurau să nu le piardă și s-a pornit pe șicane, ca un om hotărît să scape de mizerie. Și a avut dreptate, a lucrat cinstit în meseria lui: și-a cîștigat protectori printre oamenii politici, descurcîndu-le afacerile încurcate, așa cum a făcut bunăoară cu prietenul nostru des Lupeaulx, a cărui situație era atît de periclitată. Într-adevăr, avea nevoie de acest lucru pentru a scăpa de necazuri, căci la început Desroches era foarte rău văzut la tribunal. Tocmai el, care îndrepta cu atîta trudă greșelile clienților săi!... Ce-ar fi să revenim la ale noastre, Bixiou? Ce căuta Desroches în biserică, la înmormîntarea lui d'Aldrigger?

— „D'Aldrigger lasă șapte-opt sute de mii de franci", îl lămuri Taillefer pe Desroches. „Ei aș, un singur om cunoaște precis averea *lor*", interveni Werbrust, un prieten al răposatului. „Cine anume?" „Să vedeți că șmecherul de Nucingen o să meargă pînă la cimitir, fiindcă d'Aldrigger i-a fost cîndva patron; tot din recunoștință i-a luat de altfel și capitalul ca să i-l fructifice. Acum, văduva o să se găsească într-o situație cu totul diferită." „Ce vrei să spui cu asta?" „Păi d'Aldrigger își iubea atît de mult soția! Nu rîdeți, că se uită lumea la noi. Uite-l și pe du Tillet, a sosit cam tîrziu, tocmai la Apostol." „O s-o ia cu siguranță pe fata cea mare de nevastă." „E cu putință oare? întrebă Desroches. Doar e mai legat ca oricînd de doamna Roguin." „El, legat de cineva?... Se vede că nu-l cunoști." „Știți ce-i cu Nucingen și

cu du Tillet?" întrebă Desroches. „Iată cum stau lucrurile, îi lămuri Taillefer. Nucingen e în stare să mănînce tot capitalul fostului său patron și apoi să i-l restituie." „Hm! Hm! făcu Werbrust. Doamne, ce umezeală e în toate bisericile, hm! hm!... Și în ce fel să i-l restituie?..." „Uite cum: Nucingen știe că du Tillet e putred de bogat și ține morțiș să-l însoare cu Malvina; dar du Tillet n-are încredere în Nucingen. Cine a priceput jocul asistă la o partidă amuzantă." „Cum? interveni Werbrust. A și ajuns fată de măritat?... Da' repede mai îmbătrînim!" „Malvina d'Aldrigger a împlinit douăzeci de ani, dragul meu. Babacul d'Aldrigger s-a însurat în 1800! Și ne-a poftit la Strasbourg la două serate destul de reușite, o dată la nunta lui și altă dată la botezul Malvinei. Asta s-a petrecut în 1801, cînd cu pacea de la Amiens. Iar astăzi, papa Werbrust, ne găsim în 1823. Pe atunci era Ossian la modă [47] și de aceea și-a botezat fata Malvina. Șase ani mai tîrziu, sub Imperiu, a fost o vreme cînd lumea se dădea în vînt după tot ce amintea evul mediu și pe atunci făcea furori, bunăoară, *În drum spre Siria* și alte prostii de acest soi. De aceea a și botezat-o Isaure pe cea mică. Azi are șaptesprezece ani. După cum vedeți, sînt amîndouă fete de măritat." „Peste zece ani femeile astea or să rămînă fără un ban", îi zise Desroches lui Werbrust pe un ton confidențial. „Nu uita că mai există și valetul care l-a servit pînă la moarte pe d'Aldrigger, îi răspunse Werbrust, uite, bătrînul acela care plînge cu hohote în fundul bisericii; cele două domnișoare au crescut sub ochii lui și e în stare de orice ca ele să nu ducă lipsă de nimic." (Cîntăreții: *Dies irae!* Corul de copii: *Dies illa!)* Taillefer: „Rămîi cu bine, Werbrust, de cîte ori aud *Dies irae* mă copleșește amintirea bietului meu fiu." „Plec și eu că m-a pătruns umezeala", spuse Werbrust. *(In favilla.* [48]*)* (Calicii de la ușa bisericii: „Faceți-vă pomană cu un bănuț, domnilor!") (Paracliserul: „Poc, poc! *Dați ceva pentru biserică."* Cîntăreții: *Amen!*

Un prieten: „Din ce i s-a tras moartea?" Un gură-cască șugubăț: „I-a plesnit o vînă la călcîi". Un trecător: „Nu știți cumva cine-i individul care s-a învoit să moară?" O rudă: „Președintele de Montesquieu". Diaconul, către calici: „Hai, căraţi-vă, am primit și partea voastră, așa că degeaba mai cereți!")

— Cîtă imaginație! se minună Couture.

(Într-adevăr, am avut și noi impresia că auzim toată forfota din biserică. Bixiou a redat totul cu precizie, a imitat pînă și pașii celor ce duceau sicriul, tropăind și tîrșîindu-și picioarele pe podea.)

— Există poeți romantici, într-un cuvînt scriitori care descriu foarte frumos moravurile parizienilor, continuă Bixiou, dar în realitate așa se petrec lucrurile la orice înmormîntare. Dintr-o sută de inși, veniți la biserică să-și ia rămas bun de la bietul răposat, nouăzeci și nouă vorbesc de afaceri și de petreceri. Numai printr-un concurs neînchipuit de împrejurări poți întîlni o fărîmă de durere sinceră! Dar și atunci se naște întrebarea: există oare durere fără un substrat egoist?...

— De! făcu Blondet. Nimic nu inspiră mai puțin respect decît moartea. Poate unde nici nu merită să fie respectată, așa-i?...

— Ce banalitate! îi reteză vorba Bixiou. După slujbă, Nucingen și du Tillet însoțiră mortul pînă la cimitir. Bătrînul valet mergea pe jos. Vizitiul mîna trăsura după aceea a preoților. *„Si-asa, punul mea amic* — zise Nucingen lui du Tillet în momentul cînd au cotit spre bulevard — *iată ocasia faforabil se te inzori cu Malfina: ai se deveniti brodectirul la familie asta inturerat, vei afea eine familie, ein camin, vei ghesi ein case gata aranjirt și plus Malfina e dezigur eine adeverat comora."*

— Parcă-l aud vorbind pe acest bătrîn Robert Macaire[49] de Nucingen! exclamă Finot.

— „E o persoană încîntătoare", încuviință Ferdinand du Tillet cu căldură, dar fără să se înflăcăreze, zise Bixiou.

— L-ai surprins admirabil pe du Tillet! exclamă Couture.

— „Unui om care n-o cunoaște poate să i se pară urîțică, dar trebuie să recunosc că are un suflet ales", adăugă du Tillet. *„Si-aboi, are inime nopile, asta-i mai imbordant in diese afasere, dracul meu preden, are să fi zoția intelighent si defotat. In plestemat al nostru mezerie, nu se pote stie cine reziste si cine more: e mare vericire chint te poți ingrete in inima de la zoție. Crede, as zghimba cu plesere pi Telvina, cu tote che, tupe cum stii, mi-a atus peste eine milion, cu Malfina cari ori o țestre mai miche."* „Dar, de fapt, ce zestre are?" *Eu nu sti prețiz, dar seva tod are."* „In orice caz are o mamă care se dă în vînt după rochii roz", zise du Tillet. Această ironie curmă tentativele lui Nucingen. După cină, baronul o înștiință pe Wilhelmine Adolphus că nu-i rămăseseră decît patru sute de mii de franci, depuși la banca lui. Văzînd că dispune numai de un venit de douăzeci și patru de mii de franci, descendenta Băncii Adolphus din Mannheim începu să facă fel de fel de socoteli, dar mai rău se încurcă. „Cum se poate! îi zicea ea Malvinei. Oare-i cu putință! Doar am avut întotdeauna șase mii de franci în cont la croitorese pentru toaletele noastre! Oare de unde lua tatăl tău atîția bani? Cu douăzeci și patru de mii de franci pe an n-o să putem trăi. Asta-i sărăcie lucie! Of! dacă ar vedea taică-meu unde am ajuns, ar muri de amărăciune, dacă n-ar fi mort de mult! Biata Wilhelmine!" Și se porni pe plîns. Malvina, neștiind cum s-o mîngîie pe maică-sa, încercă să-i abată gîndurile, spunîndu-i că e încă tînără și frumoasă, că-i stă tot atît de bine în roz ca și pînă atunci, că se va duce la operă și la *Théâtre des Bouffons* în loja doamnei de Nucingen. Pînă la urmă izbuti s-o adoarmă și s-o facă să vadă în vis numai petreceri, baluri, muzică, rochii frumoase, vis care se înfiripă la umbra unui baldachin de mătase albastră, într-o cameră elegantă, alături de aceea unde cu două nopți înainte își dăduse sufletul Jean-Baptiste, baron

d'Aldrigger, a cărui poveste am să v-o spun în cîteva cuvinte. Acest onorabil alsacian și bancher de la Strasbourg a reușit să adune o avere de vreo trei milioane. In 1800, la vîrsta de 36 de ani, ajuns la apogeul unei averi cîștigate în timpul revoluției, s-a căsătorit, atît din interes cît și din dragoste, cu moștenitoarea Băncii Adolphus din Mannheim, o tînără fată adonată de toată familia, a cărei bogăție a moștenit-o firește în întregime în decurs de zece ani. Dublîndu-i-se averea, d'Aldrigger primi titlul de baron de la majestatea-sa împăratul și regele ; din ziua aceea fu cuprins de o adevărată pasiune pentru marele om, care îl ridicase la rangul de nobil. Nu-i de mirare că între 1814 și 1815 s-a ruinat, fiindcă luase în serios soarele de la Austerlitz[50]. Acest alsacian de bună-credință n-a suspendat plățile, nu și-a despăgubit creditorii cu acțiuni pe care le socotea fără valoare ; și-a plătit toate datoriile la cerere, apoi s-a retras din afaceri, îndreptățind pe deplin cuvintele lui Nucingen, pe atunci mîna lui dreaptă: „E un om cinstit, dar neghiob!" Pînă la urmă nu s-a ales decît cu cinci sute de mii de franci și cu obligațiuni emise de Imperiu, care nu mai există. *„Poftim ce inzeamne să fi avud prea multe incredere in Nappolion"*, comentă el văzînd rezultatele acestei lichidări. Cînd ai făcut parte dintre mărimile unui oraș, oare-i chip să mai rămîi acolo cînd nu mai ești ce-ai fost?... Așadar, marele bancher din Alsacia făcu și el ceea ce fac toți provincialii scăpătați: se stabili la Paris, unde continuă să poarte cu curaj bretele tricolore, cu stema imperială brodată pe ele, și nu frecventă decît cercurile bonapartiste. Își depuse întreaga avere în mîinile baronului de Nucingen, care-i plăti opt la sută pentru întregul capital, acceptînd și creanțele asupra Imperiului cu o pierdere de numai șaizeci la sută din valoarea lor, fapt pentru care d'Aldrigger îi strînse mîna, spunîndu-i: *„Eram zigur che și tumniata ai un zuflet de elzasian!"* Nucingen și-a scos însă pîrleala cu vîrf și îndesat pe seama prietenului nostru des Lupeaulx.

Deși era acum destul de jumulit, alsacianul se alese totuși cu un venit de patruzeci și patru de mii de franci. Amărăciunea lui fu agravată de acel *spleen* de care sînt cuprinși toți oamenii de afaceri, obișnuiți să trăiască din speculații, atunci cînd sînt înțărcați de la bursă. Bancherul, ca un suflet nobil ce era, socoti drept o datorie sfîntă să se jertfească pentru soția sa, a cărei avere o făcuse praf, avere pe care ea i-o încredințase cu nechibzuința unei femei ușoare, naive și nepricepute cînd e vorba de chestiuni bănești. Baroana d'Aldrigger se trezi din nou în vîltoarea petrecerilor cu care era obișnuită, iar golul lăsat de societatea ei din Strasbourg fu împlinit de plăcerile oferite de Paris. Banca Nucingen ocupa atunci ca și astăzi un loc de frunte în lumea financiară, iar baronul versat socoti că e o datorie de onoare să dea dovadă de mărinimie față de baronul cinstit. Această frumoasă virtute constituia încă o podoabă a salonului Nucingen. Fiecare iarnă cu petrecerile ei lăsa o nouă gaură în capitalul lui d'Aldrigger; cu toate acestea, el nu-și îngăduia să atingă nici măcar cu o floare, darmite cu o mustrare, mărgăritarul familiei Adolphus; nu s-a văzut niciodată în această lume o dragoste mai gingașă, mai ingenioasă, dar nici mai prostească. De, omul era cumsecade, dar neghiob! Pînă și pe patul de moarte îl frămînta întrebarea: „Ce se vor face ele fără mine?" Și într-un moment cînd rămase singur cu bătrînul său valet Wirth, între două accese de sufocație, bietul om îi lăsă în grijă pe soția și pe cele două fiice ale sale, ca și cum acest Caleb alsacian[51] ar fi fost singura ființă cu minte din casă. Trei ani mai tîrziu, în 1826, Isaure împlinise douăzeci de ani, iar Malvina era tot nemăritată. Ducînd o viață mondenă, Malvina ajunsese să-și dea seama cît de superficiale sînt relațiile în această lume unde totul este cercetat cu de-amănuntul și categorisit. Ca toate fetele așa-zis *bine crescute,* Malvina n-avea habar de mecanismul vieții, de însemnătatea averii, de greutatea cu care se cîștigă un ban, nici de

prețul unui lucru. De aceea în acești ani, fiecare învățătură, fiecare experiență nouă i-a lăsat o rană în suflet. Cei patru sute de mii de franci rămași de la răposatul d'Aldrigger la Banca Nucingen fură trecuți în contul baroanei, căci ea avea asupra succesiunii soțului o creanță de un milion și două sute de mii de franci; așa că de cîte ori era strîmtorată păstorița din Alpi, lua din ei ca dintr-un sac fără fund. In momentul cînd porumbelul nostru se apropia de porumbița lui, Nucingen, cunoscînd caracterul văduvei fostului său patron, se văzu nevoit să-i mărturisească Malvinei tot adevărul cu privire la situația financiară a mamei ei: din capitalul depus la bancă nu-i mai rămăseseră decît trei sute de mii de franci, deci venitul anual de douăzeci și patru de mii de franci scăzuse la optsprezece mii. Totuși, timp de trei ani, în viața lor nu se schimbase nimic datorită lui Wirth! Aflînd adevărul de la bancher, Malvina renunță la cai, vîndu trăsura și concedie vizitiul, fără știrea mamei ei. Mobila casei lor somptuoase nu mai putu fi reînnoită, deși avea o vechime de zece ani, dar din fericire totul se uzase în aceeași măsură. Prin urmare, pentru cei cărora le place armonia, acest lucru nu era prea supărător. Baroana, această floare atît de bine păstrată, semăna acum cu un trandafir înghețat, bolnav de guturai, rămas stingher într-un tufiș pe la mijlocul lui brumar. Am văzut cu ochii mei cum acest lux pălea pe nesimțite, pierzîndu-și din ce în ce strălucirea. Ingrozitor spectacol, pe cinstea mea! A fost ultima oară cînd am împărtășit suferința cuiva. Dar pe urmă mi-am zis: Trebuie să fii prost ca să te frămînți atîta pentru alții! Pe cînd mai eram un biet funcționar, făceam prostia să pun la inimă tot ceea ce se petrecea în familiile unde eram poftit la masă, le apăram de orice calomnie, iar eu însumi nu le bîrfeam niciodată, fiindcă... of, ce copil eram pe atunci! După ce fiica ei îi lămuri situația, mărgăritarul de odinioară începu să se văicărească: „Bieții mei copii! Cu ce o să-mi mai plătesc croitoreasa? Va să

zică de acum înainte n-o să mai am nici măcar pălării noi, n-o să mai pot primi pe nimeni, n-o să mai pot scoate nasul în lume!" După ce credeți că se poate cunoaște dacă un bărbat iubește sincer? întrebă Bixiou curmîndu-și firul povestirii. Vă pun această întrebare ca să putem preciza dacă Beaudenord era într-adevăr îndrăgostit de acea păpușă blondă.

— Nu-și mai vede de treburi, răspunse Couture.

— Schimbă cîte trei cămăși pe zi, spuse Finot.

— Mai întîi să-mi răspunde-ți mie la o întrebare, interveni Blondet. Oare e cu putință, se cade oare ca un om superior să se îndrăgostească?

— Dragi prieteni, își reluă vorba Bixiou cu un ton sentimental, să vă feriți ca de un șarpe veninos de omul care, dîndu-și seama că iubește o femeie, pocnește din degete sau își azvîrle trabucul cît colo, exclamînd: „Dă-o-ncolo, mai sînt destule femei pe lume!" În schimb guvernul poate să angajeze liniștit un astfel de cetățean la Ministerul Afacerilor Străine. Și îți atrag atenția, Blondet, că Godefroid părăsise cariera diplomatică.

— Firește, s-a lăsat copleșit de amor, deoarece pentru un prost acesta e singurul prilej de a crește în propriii săi ochi, îi întoarse vorba Blondet.

— Of, Blondet, de ce om fi noi atît de săraci?! strigă Bixiou.

— Și de ce e oare Finot atît de bogat? îl completă Blondet. Lasă că te lămuresc eu altă dată, frate, doar noi ne înțelegem fără multă vorbă. Ia te uită, Finot îmi și umple paharul, de parcă ar vrea să-mi cumpere tăcerea. Nici atîta lucru nu știe, că după o cină bună vinul se soarbe pe îndelete. Hai, spune mai departe.

— Godefroid, copleșit de amor, după cum bine ai spus, izbuti să se apropie de trupeșa Malvina, de ușuratica baroană și de mica dansatoare. În curînd deveni scutierul lor, îndeplinind conștiincios pînă și cele mai neînsemnate îndatoriri impuse de acest rol obositor. Nu l-au îngrozit nici rămășițele luxului lor intrat în putrefacție. Într-un cuvînt, s-a obișnuit treptat

cu această sărăcie cu ciucuri. Nu băgă de seamă niciodată că tapetul de mătase verde cu desene albe din salon era ieșit de soare, vechi, pătat și trebuia înlocuit. Perdelele, masa de ceai, bibelourile chinezești înșirate pe placa de marmură a căminului, candelabrul rococo, covorul imitație de Caşmir, ros de i se vedea urzeala, pianul, serviciul de masă cu floricele, folosit în fiecare zi, șervetele cu franjuri care aminteau de Spania și prin găurile lor, salonașul persan de lîngă iatacul albastru al baroanei, cel mai mic fleac din casă — toate i se păreau sfinte și neprihănite. Numai femeile proaste, a căror frumusețe strălucește atît de mult încît lasă în umbră inteligența, inima, calitățile lor sufletești, pot face un bărbat să uite de toate cele pe lume, căci o femeie subțire nu abuzează niciodată de farmecele ei, căci o femeie trebuie să fie proastă și mică la suflet pentru a pune în întregime stăpînire pe un bărbat! Beaudenord îl iubea pe bătrînul și ceremoniosul Wirth, după cum mi-a mărturisit chiar el. Bătrînul acesta ciudat avea față de viitorul său stăpîn respectul unui catolic evlavios față de taina împărtășaniei. Wirth era un om de treabă, un autentic Gaspard neamț, unul dintre acei băutori de bere care-și ascunde istețimea sub o înfățișare blajină, așa cum cîte un cardinal din evul mediu își ascundea pumnalul în mînecă. Văzînd în Godefroid un soț potrivit pentru Isaure, Wirth îl învăluia într-o plasă de cuvinte în doi peri, pline de subînțeles, țesută cu o dibăcie și o jovialitate specific alsaciene, care este substanța cea mai lipicioasă dintre toate cleiurile. Doamna d'Aldrigger avea un fel de a gîndi cu totul *improper:* ea găsea că amorul e ceva cît se poate de firesc. De cîte ori Isaure și Malvina se duceau împreună la plimbare, fie la Tuileries, fie la Champs-Élysées, unde se întîlneau cu tineri din lumea lor, mama le ura: „Petrecere bună, fetițele mele dragi!" Chiar prietenii celor două surori, singurii care le-ar fi putut bîrfi, le luau întotdeauna apărarea, deoarece salonul familiei d'Aldrigger era singurul loc din Pa-

ris unde fiecare se bucura de cea mai deplină libertate. Nici cele mai fastuoase recepții nu se bucurau de atîta succes ca aceste serate unde se vorbea despre orice, cu inteligență și spirit, unde ținuta de seară nu era obligatorie, unde te simțeai în așa măsură la largul tău, încît nu te sfiai să ceri o gustare la o oră cît de tîrzie. Cele două surori aveau toată libertatea să scrie cui voiau și să primească nestingherite scrisori în văzul mamei lor, fără ca baroanei să-i treacă vreodată prin minte să le ceară socoteală. Această mamă încîntătoare își lăsa fiicele să tragă toate foloasele de pe urma egoismului ei, meteahna cea mai puțin supărătoare din lume, deoarece egoiștii, dorind să nu fie stingheriți de nimeni, nu stînjenesc nici ei pe ceilalți și nu încurcă viața celor din jur în mărăcinii poveților, în spinii mustrărilor, nici nu-i zădărăsc cu înțepături de viespe, cum fac prietenii care te omoară cu dragostea, vrînd să știe și să controleze totul...

— Vorbele tale îmi merg la inimă, zise Blondet, totuși, dragul meu, în loc să povestești ce ne-ai făgăduit, iar ai luat-o razna...

— Dacă n-ai fi cherchelit, Blondet, te-aș compătimi! Că de, dintre noi patru, el e singurul care are serioase aptitudini literare. Numai de dragul lui vă fac cinstea de a vă trata ca pe niște oameni de gust, de aceea vă povestesc cu atîta rafinament. Și tocmai el se găsește să mă critice! Dragii mei, îngrămădirea faptelor brute e cea mai grăitoare dovadă a unui spirit sterp. *Mizantropul,* această comedie sublimă[52], dovedește că arta constă în a clădi un palat pe vîrful unui ac. Ideea mea e simbolizată prin bagheta magică a zînelor, care pot transforma cîmpia de la Sablons în peisajul feeric de la Interlacken cît ai clipi din ochi (mai bine zis, cît ai goli acest pahar). Nu cumva ați vrea să ascultați o poveste greoaie ca o ghiulea de tun, searbădă ca raportul unui general? Noi stăm la taifas, rîdem, și acest gazetar, un dușman înverșunat al cărților cînd e treaz, ar vrea,

cînd e beat, să mă audă vorbind fără nici un haz, ca din carte (se prefăcu că plînge). Vai de spiritul francez! Se găsesc destui care ar vrea să-i tocească acele ascuțite ale humorului! *Dies irae*. Să-l prohodim pe Candide[53] și să strigăm: Trăiască *Critica rațiunii pure*[54], această carte simbolică, precum și sistemele filozofice în cinci volume groase, tipărite de nemți, care habar n-aveau că ele există la Paris încă din 1750, cuprinse doar în cîteva cuvinte de duh, aceste giuvaeruri ale inteligenței noastre naționale. Blondet se sinucide și merge în fruntea convoiului său funebru, tocmai el, care ticluiește pentru gazeta lui ultimele cuvinte ale tuturor oamenilor noștri celebri ce mor pe tăcute!

— Dă-i înainte, îl încurajă Finot.

— Am vrut să vă lămuresc în ce constă fericirea unui om care nu posedă acțiuni. (Asta din politețe pentru Couture!) Ei bine, acum vă dați seama cît l-a costat pe Godefroid fericirea cea mai deplină la care poate năzui un tînăr? O studia pe Isaure cu luare-aminte pentru a se convinge dacă ea îl înțelege cu adevărat. Pentru a înțelege însă un lucru, între tine și el trebuie să existe o oarecare asemănare, și e știut că nu există asemănare mai mare decît între neant și infinit, cînd zic neant mă gîndesc la prostie, iar cînd zic infinit mă refer la geniu. Cei doi îndrăgostiți își scriau cele mai stupide scrisori cu putință, aruncîndu-și ca pe o minge cuvintele la modă pe hîrtie parfumată: îngerul meu! harfă eoliană! tu îmi vei întregi ființa! în pieptul meu bate o inimă de bărbat! biată femeie fără apărare! sărmanul meu suflet! — după cum vedeți toate vechiturile cu care se împopoțonează inima contemporanilor noștri. Godefroid nu rămînea mai mult de zece minute într-un salon, vorbea cu femeile pe un ton firesc, fără pretenții, și de aceea ele îl socoteau un om plin de duh. El făcea parte din categoria oamenilor care au exact atîta spirit cît li se atribuie. Ce mai încolo-încoace, judecați singuri cît loc ocupa dragostea în viața lui,

dacă Joby, caii și trăsurile lui îi păreau acum niște lucruri cu totul neînsemnate. Nu se simțea fericit decît atunci cînd ședea comod în fotoliul lui confortabil, față în față cu baroana, lîngă acel cămin antic de marmură verde, privind-o pe Isaure sorbindu-și ceaiul, în timp ce stătea de vorbă cu cercul restrîns de prieteni care se întîlneau în fiecare seară între ora unsprezece și miezul nopții în salonul din strada Joubert, unde puteai să joci întotdeauna cărți fără teamă. Credeți-mă, eu am cîștigat de fiecare dată. Cînd Isaure lăsa să i se vadă picioruşul grațios în pantoful fin de mătase neagră, Godefroid, după ce-l admira cu nesaț, rămînea ultimul și-i spunea Isaurei: „Dă-mi pantofiorul tău"... Isaure își punea piciorul pe un scaun, își scotea pantoful și i-l dădea, aruncîndu-i o privire, știți, una din acele priviri... Ce să mai lungim vorba, ați înțeles! In cele din urmă, Godefroid descoperi o mare taină a Malvinei. De cîte ori du Tillet bătea la ușă, obrajii Malvinei se îmbujorau și roșeața lor striga parcă: Ferdinand! Cînd îl privea pe acest tigru cu două picioare, ochii bietei fete scînteiau ca jăratecul peste care trece un vînt puternic; fața ei trăda o plăcere nespusă de cîte ori Ferdinand o lua deoparte, lîngă o consolă sau lîngă o fereastră, ca să schimbe cu ea cîteva cuvinte între patru ochi. Cît de rar ți se oferă prilejul încîntător de a vedea o femeie destul de îndrăgostită pentru a deveni naivă și a te lăsa să-i citești în suflet. Pe cinstea mea, acest lucru e la fel de rar la Paris ca floarea cîntătoare în India. Deși prietenia dintre ei se legase chiar din ziua în care familia d'Aldrigger apăru în casa lui Nucingen, totuși Ferdinand nu se hotărîse încă să o ia pe Malvina de nevastă. Crudul nostru prieten du Tillet nu dădu semne de gelozie atunci cînd Desroches începu să-i facă o curte stăruitoare Malvinei, mai bine zis cînd el, omul legii, consimți să joace rolul de îndrăgostit pentru a pune mîna pe o zestre care, judecînd după aparențe, nu putea să fie mai mică de cincizeci de mii de franci, ca astfel să scape, în sfîrșit,

de datoriile făcute la cumpărarea biroului său de notar. Deşi se simţea umilită de indiferenţa lui du Tillet, Malvina ţinea prea mult la el pentru a-i arăta uşa. In sufletul acestei fete atît de sensibile şi spontane, cu sentimente atît de adînci, se dădea o luptă în care ba dragostea învingea mîndria, ba mîndria biruia dragostea jignită. Calm şi rece ca de obicei, amicul nostru Ferdinand accepta această afecţiune, o adulmeca cu satisfacţia liniştită a tigrului care linge sîngele prăzii ce i se prelinge din gură, mai mult, venea să caute noi şi noi dovezi şi nu era seară să nu apară în salonul din strada Joubert. Şmecherul încropise pe atunci vreun milion opt sute de mii de franci, deci zestrea nu putea fi un lucru hotărîtor pentru el, dar cu toate acestea nu se lăsa înduplecat nici de dragostea Malvinei, nici chiar de străduinţele celor doi baroni, de Nucingen şi de Rastignac, care-l mînau zilnic cîte şaptezeci şi cinci de poşte, cu cai de cîte patru franci pe zi, prin labirintul dibăciei lor, îndemnînd poştalionul să gonească din răsputeri fără a-l înarma însă cu firul călăuzitor al Ariadnei[55]. Godefroid nu se putu stăpîni să nu-i arate viitoarei sale soacre situaţia ridicolă în care o puneau atît bancherul, cît şi notarul. „Vrei să mă dojeneşti din pricina lui Ferdinand? Să afli secretul care ne leagă? îl întrebă ea cu sinceritate. Dragă Godefroid, să nu mai pomeneşti niciodată despre asta. Cum nu poate fi vorba nici de originea lui Ferdinand, nici de viaţa lui de pînă acum, nici de averea lui, te rog să crezi că e ceva cu totul neobişnuit." Peste cîteva zile, însă, Malvina îl luă deoparte pe Beaudenord şi îi zise: „Nu-l socotesc pe domnul Desroches un om cinstit (iată ce înseamnă intuiţia pe care ţi-o dă dragostea!), ar vrea să mă ia de soţie şi în acelaşi timp face curte fiicei unui băcan. Tare aş vrea să ştiu dacă nu mă socoteşte manta de vreme rea şi, dacă, în general, nu priveşte căsătoria ca pe o afacere bănească." Deşi foarte pătrunzător, Desroches nu izbutise totuşi să ghicească intenţiile lui du Tillet

și se temea ca nu cumva acesta să i-o sufle pe Malvina. Și, bineînțeles, omul nostru căutase să-și asigure o portiță de retragere, deoarece se găsea într-o situație cît se poate de rea: cu chiu cu vai reușea să cîștige atît cît să-și plătească dobînzile datoriei și să facă față cheltuielilor. Dar cum să înțeleagă o femeie o astfel de situație? Pentru ea, inima prețuiește milioane!

— Din moment ce nici Desroches, nici du Tillet nu s-au căsătorit cu Malvina. n-ai vrea să ne lămurești și pe noi în ce constă secretul lui Ferdinand? întrebă Finot.

— Iată secretul lui, răspunse Bixiou. Există o regulă generală: pe o fată tînără care a consimțit o singură dată să-și scoată pantoful și să-l dea unui bărbat, chiar dacă pe urmă i l-ar refuza timp de zece ani... n-o va lua niciodată de soție acela care...

— Fleacuri! îl întrerupse Blondet, se întîmplă să iubești tocmai fiindcă ai mai iubit. Să vă spun eu secretul: Regula generală e să nu te însori cît ești sergent, dacă ai perspectiva să devii duce de Danzig sau mareșal al Franței[50]. Vedeți bine ce partidă strălucită a făcut du Tillet! S-a însurat cu o fiică de-a contelui de Graneville, descendentul uneia dintre cele mai vechi și mai vestite familii din magistratura franceză.

— Mama lui Desroches avea o prietenă, urmă Bixiou, soția unui băcan, care se retrăsese din afaceri putred de bogat. Băcanii ăștia au cîteodată idei năstrușnice: pentru ca fiică-sa să aibă parte de o educație cît mai aleasă, o dăduse la pension. Acest Matifat își făcea socoteala să-și căpătuiască fata cît mai bine, bizuindu-se pe zestrea ei de două sute de mii de franci, bani peșin, care, bineînțeles, nu miroseau a băcănie.

— Vorbești de Matifat al Florinei? întrebă Blondet.

— Da, firește, de cel de la Lousteaux, într-un cuvînt, de al nostru! Familia Matifat, pe care o

socoteam pierdută pentru noi, se mutase pe strada Cherche-Midi, cartierul cel mai depărtat de strada Lombarzilor, unde făcuse avere. Pe vremuri eram un oaspete nelipsit în casa lui Matifat! Pe cînd făceam muncă silnică la minister, unde petreceam zilnic opt ore cot la cot cu niște neghiobi de douăzeci și două de carate, am cunoscut niște oameni cu vederi originale care m-au adus la convingerea că și umbra are cîteodată asperități și că uneori te poți lovi de colțuri pînă și în cea mai mare platitudine! Da, dragii mei, între doi burghezi poate fi o deosebire tot atît de izbitoare ca între Rafael și Natoire[57]. Văduva Desroches se străduia de mult să mijlocească fiului ei această căsătorie, în ciuda piedicii, greu de trecut, pe care o reprezenta un tînăr funcționar de la Ministerul de Finanțe, anume Cochin, fiul asociatului și comanditarului lui Matifat. După părerea domnului și a doamnei Matifat, profesiunea de notar ar oferi garanții serioase în ceea ce privește fericirea unei femei, după cum se exprimau chiar ei. Pentru orice eventualitate, Desroches încuviințase planurile mamei sale și căuta să păstreze legături cît mai bune cu familia băcanului de pe strada Cherche-Midi. Pentru a vă face să înțelegeți o fericire de cu totul alt soi decît cea descrisă mai înainte, ar trebui să vă zugrăvesc această pereche de negustori, care locuiau într-o casă frumoasă, cu o grădiniță în față, care se distrau privindu-și fîntîna arteziană, înaltă și subțire ca un spic de grîu, ce țîșnea neîncetat dintr-o măsuță rotundă de piatră, așezată în mijlocul unui bazin cu diametrul de șase picioare[58]; care se sculau cu noaptea în cap ca să vadă dacă n-a mai înflorit vreo floare în grădina lor, și, deși n-aveau nici o treabă și nici o grijă, erau totuși veșnic îngrijorați; care se îmbrăcau numai fiindcă așa se cere, se duceau la teatru deși se plictiseau, totdeauna erau pe drum între Paris și vila lor de la Luzarches, unde mă pofteau și pe mine uneori la cină. Inchipuiește-ți, Blondet, într-o zi cînd au vrut

să se fudulească cu mine față de alți musafiri, am început să povestesc o istorie care a durat de la nouă seara pînă la miezul nopții, știi, o aventură cu un lanț nesfîrșit de peripeții! Aveam tocmai de gînd să introduc pe cel de al douăzeci și nouălea personaj (autorii de romane foileton nu fac decît să mă imite), cînd bătrînul Matifat, care în calitatea lui de gazdă căuta să se țină cît mai bine, a început să sforăie ca și ceilalți comeseni, după ce încercaseră o luptă de vreo cinci minute cu somnul, clipind cu desperare. Dar a doua zi, ce să vezi: toată lumea m-a felicitat pentru deznodămîntul povestirii mele. Societatea acestor băcani era alcătuită din: domnul și doamna Cochin, Adolph Cochin, doamna Desroches, un tînăr anume Popinot, care ținea pe atunci o drogherie și le aducea vești de pe strada Lombarzilor. (Tu îl cunoști, desigur, Finot!) Doamna Matifat, care prețuia artele frumoase, cumpăra litografii, cromolitografii, fel de fel de desene colorate, bineînțeles din cele mai ieftine. Stimabilul Matifat se distra studiind orice afaceri noi ce se înjghebau, atît ca să se informeze în vederea unor eventuale investiții, cît și pentru a încerca emoțiile jocului. (Florine îl lecuise de apucăturile de pe vremea Regenței.) Ca să vă dați seama de inteligența profundă a amicului Matifat, e de ajuns un amănunt. Iată cum le spunea dumnealui noapte bună nepoatelor sale: „Du-te la culcare, fetelor!" Și se adresa astfel de teama, cică, să nu le mîhnească vorbindu-le la persoana a doua plural ca unui străin. Fiica lor era o domnișoară destul de prost crescută, care aducea cu o cameristă de casă mare, cînta cu chiu cu vai la pian o sonată, avea o frumoasă caligrafie după moda englezească, vorbea și scria corect franțuzește, într-un cuvînt, avea o desăvîrșită educație burgheză. Aștepta cu destulă nerăbdare să se mărite, ca să scape din casa părintească, unde se plictisea ca un ofițer de marină cînd e de cart noaptea, ce-i drept, însă, cartul ei nu dura numai patru ore cît e reglementar, ci ziua întreagă.

Ar fi fost gata să se mărite cu oricine, cu Desroches sau cu Cochin-fiul, cu un notar, cu un ofiţer din garda regală sau cu un fals lord englez. Cum de bună seamă n-avea nici un pic de experienţă, mi-a fost milă de ea şi am vrut să-i dezvălui marea taină a vieţii. Dar ce să vezi, soţii Matifat mi-au trîntit uşa în nas, că de, burghezii nu m-au înţeles niciodată, de altfel nici eu pe ei.

— S-a măritat cu generalul Gourot, interveni Finot.

— Lui Godefroid de Beaudenord, ca fost diplomat, i-au fost de ajuns patruzeci şi opt de ore ca să priceapă ce urmărea familia Matifat, aceşti intriganţi hrăpăreţi şi lipsiţi de scrupule, îşi reluă Bixiou povestirea. Pe cînd Godefroid îi relata Malvinei cele aflate, Rastignac se găsea din întîmplare în salonul uşuraticei baroane, cu care stătea de vorbă în faţa focului. Prinzînd din zbor cuvinte, el ghici numaidecît despre ce e vorba, mai ales după satisfacţia amară care se citea pe faţa Malvinei. Rastignac rămase acolo pînă la ora două noaptea, închipuiţi-vă tocmai el, pe care toată lumea îl socoteşte egoist! Beaudenord plecă în momentul cînd baroana se duse la culcare. „Draga mea copilă, îi zise Rastignac Malvinei cu un ton binevoitor şi părintesc, atunci cînd rămaseră singuri. Să nu uiţi niciodată că un biet june, căruia i se lipeau ochii de somn, a băut un ceai după altul ca să se ţină treaz pînă la ora două noaptea, numai şi numai ca să-ţi spună cu toată seriozitatea: Mărită-te! Nu mai face nazuri, nu ţine seama de sentimentele dumitale, nu te gîndi la calculul mîrşav al bărbaţilor cu un picior aici şi cu un picior în casa lui Matifat, nu sta pe gînduri şi mărită-te! Pentru o fată măritişul înseamnă dreptul de a impune unui bărbat nu numai obligaţia de a-i asigura un trai mai mult sau mai puţin fericit, dar în primul rînd datoria de a o pune la adăpost de orice griji materiale. Eu cunosc lumea noastră şi te rog să mă crezi că toate fetele tinere, ca şi mamele şi bunicele

lor sînt fățarnice dacă îi dau zor cu dragostea cînd e vorba de căsătorie. De fapt, fiecare se gîndește doar cum să se căpătuiască mai bine. Cînd o femeie are noroc în căsnicie, maică-sa spune că fiica ei a făcut o afacere strălucită." Și, pornind de aici, Rastignac îi expuse pe larg teoria sa asupra căsătoriei, care, după părerea lui, nu-i decît o asociație comercială, înjghebată pentru a face viața cît mai suportabilă: „Nu-ți cer să-mi mărturisești secretul dumitale, zise el în încheiere Malvinei, fiindcă îl cunosc. Bărbații își destăinuiesc totul cînd sînt între ei, ca și voi, femeile, de altfel, cînd vă retrageți în salon, după cină. Pe scurt, iată ultimul meu cuvînt: mărită-te! Iar dacă n-o faci, să-ți aduci aminte că astă-seară, aici, te-am îndemnat din suflet să te căsătorești!" Rastignac vorbea cu un ton care îi impunea nu numai atenție, dar o punea mai cu seamă pe gînduri. Într-adevăr, stăruința lui nu putea să nu-i trezească mirarea. Rastignac își atinse țelul, izbutind să stîrnească o asemenea frămîntare în mintea Malvinei, încît și a doua zi ea se mai gîndea la cuvintele lui și se căznea în zadar să găsească substratul acestui sfat.

— Toate poveștile pe care ni le înșiri nu au nici în clin, nici în mînecă cu îmbogățirea lui Rastignac! exclamă Couture. Ne crezi, pesemne, niște Matifat, ba încă și mai proști, dat fiind că am golit șase sticle de șampanie.

— Chiar acum ajungeam la ceea ce vă interesează, îi tăie vorba Bixiou. Pînă aici ați urmărit micile gîrle șerpuitoare care s-au unit, alcătuind laolaltă acel venit de patruzeci de mii de franci, invidiat de atîta lume! Aflați că la un moment dat, Rastignac a avut în mîna lui soarta tuturor oamenilor despre care v-am vorbit.

— Adică soarta lui Desroches, a familiei Matifat, a lui Beaudenord, a lui d'Aiglemont, a baroanei d'Aldrigger și a fiicelor ei.

— A lor şi încă a cel puţin o sută de inşi, preciză Bixiou.

— Cum aşa? se miră Finot. Deşi am văzut şi am auzit şi eu multe, totuşi enigma asta nu-s în stare s-o dezleg.

— Blondet v-a expus în linii mari cum s-au desfăşurat primele două lichidări ale Băncii Nucingen. Acum ascultaţi-o pe a treia în amănunt, îşi continuă Bixiou istorisirea. Nucingen a înţeles încă de la pacea din 1815 ceea ce noi pricepem de-abia astăzi, şi anume că banul nu reprezintă o forţă decît atunci cînd îl ai în cantităţi cu totul neobişnuite. În secret, Nucingen îi pizmuia pe fraţii Rothschild. Adunase o avere de cinci milioane, dar voia să aibă zece! Cu zece milioane ştia că poate cîştiga treizeci, pe cînd cu cinci n-ar fi putut ajunge decît la cincisprezece. De aceea se şi hotărî să pună la cale o a treia lichidare! Acest geniu financiar avea de gînd să scape de creditori cu valori fictive, păstrîndu-şi banii lor. Pe piaţă, o asemenea speculaţie nu se prezintă într-o formă atît de simplă ca o formulă matematică. O lichidare de acest soi constă în a da o prăjitură în schimbul unui galben unor copii mari, care, aidoma copiilor mici de odinioară, preferă o prăjitură unei monezi, fiindcă nu ştiu că pe acea monedă şi-ar putea cumpăra două sute de prăjituri.

— Ce vorbeşti, Bixiou! îl apostrofă Couture. Doar asta e o operaţie cît se poate de cinstită. În ziua de azi, nu-i săptămînă în care să nu i se ofere publicului o prăjitură în schimbul unui galben. Dar cine sileşte oare publicul să-şi dea banii? Cine îl împiedică să se dumirească?

— De, ţi-ar plăcea mai mult să-l poţi constrînge să-şi vîre banii în acţiuni.

— Ba nu, răspunse Finot, atunci la ce ţi-ar mai folosi talentul?

— Bine zis, nu m-aş fi aşteptat la aşa ceva de la Finot, încuviinţă Bixiou.

— De la cine o fi auzit vorba asta? se miră Couture.

— Aşadar, urmă Bixiou, Nucingen avusese de două ori norocul de a fi vîndut, fără să vrea, o prăjitură, care se nimerise să valoreze mai mult decît primise el în schimb. Acest noroc cu ghinion nu-l lăsa să doarmă. Dacă se repetă, asemenea noroace pot băga un om în pămînt. Nucingen aştepta de zece ani un prilej să nu se mai păcălească, cu alte cuvinte să poată emite nişte valori care în aparenţă să valoreze ceva, dar de fapt...

— Ei, dacă explici aşa operaţiile bancare, atunci nu mai e cu putinţă nici un fel de afacere comercială. Destui bancheri corecţi au convins, cu aprobarea unui guvern la fel de corect, pe cei mai încercaţi oameni de bursă să cumpere acţiuni care aveau să se deprecieze după un timp. Apoi, cunoaşteţi alte operaţii şi mai şi. Oare nu s-au emis, tot cu încuviinţarea, ba chiar cu sprijinul diferitelor guverne, valori create numai pentru a plăti dividendele anumitor efecte, numai pentru a le menţine cursul şi a le putea vinde? Aceste operaţii se aseamănă mai mult sau mai puţin cu o lichidare de tip Nucingen.

— În mic, îl susţinu Blondet, o afacere de acest gen poate să pară deocheată, în mare, însă, e o operaţie curentă în lumea financiară. Tot astfel există anumite acte arbitrare care sînt socotite criminale cînd se petrec între doi indivizi, dar care încetează de a mai fi condamnabile cînd sînt săvîrşite de o întreagă categorie de indivizi, după cum o picătură de acid cianhidric devine inofensivă cînd e diluată într-un hîrdău cu apă. Dacă ucizi un om, te aşteaptă ghilotina, dacă ucizi însă cinci sute de oameni în numele unei anumite forme de guvernămînt, toată lumea te va respecta pentru această crimă politică. Dacă cineva şterpeleşte cinci mii de franci din biroul meu, ajunge la ocnă. Dacă eşti însă destul de dibaci ca să aţîţi lăcomia a o mie de speculanţi de bursă, trecîndu-le pe la nas momeala unui cîştig, vei izbuti

să le vîri pe gît rente de stat ale nu știu cărei republici sau monarhii în pragul falimentului, emise, după cum bine zice Couture, numai pentru a se putea plăti dobînzile acelorași rente: nimeni nu va avea dreptul să se plîngă. Iată adevăratele principii ale veacului de aur în care trăim.

— Montarea unei năzdrăvănii de proporții atît de vaste cerea să se pună în mișcare o mulțime de sfori și de marionete, își continuă povestirea Bixiou. In primul rînd, Banca Nucingen își plasase dinadins capitalul de cinci milioane în America, într-o afacere care, după toate calculele, trebuia să aducă un profit abia mult mai tîrziu, prea tîrziu. Așadar, banca se lăsase descoperită cu premeditare. Firește, orice lichidare trebuie motivată. Banca poseda pe atunci un capital de vreo șase milioane, alcătuit din depuneri particulare și din acțiuni emise de ea. Intre aceste depuneri ale particularilor se găseau și cele trei sute de mii de franci ale baroanei d'Aldrigger, cele patru sute de mii ale lui Beaudenord, un milion al lui d'Aiglemont, trei sute de mii aparținînd lui Matifat, iar o jumătate de milion lui Charles Grandet, care s-a căsătorit cu domnișoara d'Aubrion etc. Dacă ar fi întemeiat el însuși o societate pe acțiuni cu intenția de a-și despăgubi creditorii cu ele prin tertipuri mai mult sau mai puțin dibace, Nucingen ar fi putut să dea de bănuit, de aceea a procedat cu mai multă șiretenie: a pus un om de paie... să înjghebe această combinație menită să joace același rol ca afacerea Mississippi în sistemul născocit de Law. O trăsătură caracteristică a lui Nucingen este faptul că se folosește de cei mai versați oameni de afaceri de pe piață pentru a-și duce planurile la îndeplinire, fără a le împărtăși însă ce urmărește. Așadar, Nucingen pomeni ca din întîmplare față cu du Tillet despre o idee colosală cu sorți siguri de izbîndă: fondarea unei societăți pe acțiuni, avînd la bază un capital destul de serios pentru a putea plăti la început dividende foarte grase acționarilor. Această

combinație — pusă în practică pentru prima oară într-un moment cînd piața era plină de neghiobi cu capital — trebuia să aducă după sine o urcare a acțiunilor respective și, prin urmare, un profit considerabil bancherului care le-ar fi emis. Nu uitați că asta s-a petrecut în 1826. Deși interesat de această idee, pe cît de ingenioasă, pe atît de promițătoare, du Tillet se gîndi, după cum era și firesc, că, dacă întreprinderea n-ar izbuti, și-ar compromite oarecum reputația. De aceea dădu sugestia ca această combinație comercială să figureze pe numele unui om de paie. Astăzi cunoașteți cu toții secretul Băncii Claparon, întemeiată de du Tillet, care este una dintre cele mai izbutite invenții ale lui !...

— Da, zise Blondet, cunoaștem : un fel de redactor-responsabil în lumea financiară, omul plătit să le facă pe toate și care plătește pentru toate, într-un cuvînt, țapul ispășitor. Azi însă ne-am deșteptat și noi și de aceea comunicăm : A se adresa administrației respective din strada cutare, numărul cutare, unde publicul găsește niște funcționari cu șepci verzi, prezentabili ca niște portărei.

— Nucingen sprijini Banca Charles Claparon cu tot creditul său, urmă Bixiou. Așadar, puteau fi aruncate fără teamă pe cîteva piețe un milion de acțiuni Claparon. De aceea, du Tillet propuse să se folosească drept paravan Banca Claparon care-i aparținea. Zis și făcut. In 1825, acționarul nu era încă versat în combinații financiare. Nici nu știa măcar de existența unui *fond de dulment !* Pe vremea aceea, gestionarii nu-și luau obligația de a nu emite acțiuni suplimentare în beneficiul lor, nu erau datori să aibă depozite la bancă, pe scurt, nu garantau nimic. Pe atunci, nimeni nu catadicsea să explice acționarului condițiile unei societăți în comandită și să-i spună că din mărinimie nu i se cer decît o mie cinci sute sau chiar două sute cincizeci de franci și nimic mai mult ! Pe atunci nu se dădea publicității că respectiva experiență *in aere publico*[59] nu va dura decît

şapte, cinci sau chiar trei ani, ca omul să ştie pe cînd să aştepte deznodămîntul. În această perioadă de început totul era simplu ca bună ziua. Nici măcar nu-şi făcuse apariţia publicitatea, cu reclamele ei uriaşe, care stimulează imaginaţia fiecăruia, tocmai fiindcă cere bani de la toată lumea.

— Numai cînd nimeni nu vrea să dea, recurgi la asemenea mijloace, observă Couture.

— În sfîrşit, pe atunci încă nu exista concurenţă în astfel de afaceri, reluă Bixiou. Pe vremea aceea fabricanţii de carton presat, de stămburi, de tablă de zinc, teatrele, ziarele încă nu începuseră să se repeadă la acţionarul în agonie ca o haită de cîini asupra prăzii. Cele mai grozave speculaţii cu acţiuni, în jurul cărora se face astăzi o publicitate atît de naivă, cum bine zice Couture, sprijinită pe rapoartele unor experţi (aleşi din elita ştiinţei !...), se încheiau pe atunci ca o tranzacţie ruşinoasă, fără zgomot, în ungherele întunecoase ale bursei. În lumea financiară, rechinii cîntau pe atunci aria calomniei din *Bărbierul din Sevilla.* Începeau *piano, piano,* şoptind la ureche, în treacăt, anumite zvonuri despre rentabilitatea afacerii. Ei nu exploatau pacientul, adică acţionarul, decît la domiciliu, la bursă, sau la vreo petrecere din lumea bună, folosindu-se de aceste zvonuri lansate cu dibăcie, care creşteau din ce în ce pînă la *tutti,* reprezentat printr-o cotă de patru cifre.

— Cu toate că sîntem între noi şi putem vorbi deschis, eu sînt de altă părere, stărui Couture.

— Nu cumva sînteţi giuvaergiu, domnule Josse ? [60] întrebă Finot.

— Finot o să rămînă pînă la moarte un adept al clasicismului, al constituţiei şi al prejudecăţilor de altădată, zise Blondet.

— Da, recunosc că sînt direct interesat, continuă Couture, datorită căruia Cérizet fusese tocmai condamnat de către tribunalul corecţional. Eu susţin că noua metodă e mai cinstită, cu mult mai puţin perfidă şi criminală decît cea veche. Publicitatea îngă-

duie fiecăruia să cerceteze şi să cumpănească lucrurile. Iar atunci cînd vreun acţionar e tras pe sfoară, nu poate da vina decît pe sine însuşi, fiindcă nimeni nu i-a vîndut mîţa-n sac. Cît despre marea finanţă...

— Aha, iată-ne ajunşi la marea finanţă! exclamă Bixiou.

— Marea finanţă n-are decît de cîştigat, zise mai departe Couture, fără să ţină seama de întrerupere. De cîte ori statul se amestecă în comerţ şi nu-l lasă să se desfăşoare liber, săvîrşeşte o neghiobie costisitoare: ajunge, negreşit, fie la preţuri maximale, fie la monopol. După părerea mea, nimic nu e mai conform cu principiile libertăţii comerţului decît societăţile pe acţiuni. A te lega de ele înseamnă că vrei să răspunzi de capital, cît şi de beneficii, ceea ce este o prostie. În orice afacere beneficiile sînt direct proporţionale cu riscurile! Ce-i pasă statului de felul în care se stimulează circulaţia banului, de vreme ce ea se desfăşoară neîntrerupt? De ce s-ar sinchisi cine-i sărac şi cine-i bogat, din moment ce numărul bogaţilor care plătesc impozite rămîne acelaşi? De altfel, societăţile pe acţiuni, cele în comandită, dividendele, sub toate formele, au ajuns, de peste douăzeci de ani, un lucru obişnuit în ţara cu cel mai dezvoltat comerţ din lume, în Anglia, unde totul e pus la îndoială, unde cele două Camere fabrică în fiecare sesiune între o mie şi o mie două sute de legi şi unde totuşi nu s-a găsit încă nici un membru al Parlamentului care să ridice glasul împotriva acestui procedeu...

— De întremare a caselor de bani, prin regim lactat, cu ajutorul vacilor de muls! completă Bixiou.

— Ei, aş! se înflăcără Couture. Să zicem că ai zece mii de franci şi cumperi pe ei zece acţiuni de cîte o mie emise de zece societăţi diferite. Să admitem că de nouă vei fi fost păcălit... (ceea ce-i cu neputinţă! Publicul e mai pătrunzător decît oricine! Dar să presupunem că ar fi posibil!) şi că o singură afacere va izbuti! (Din întîmplare! — Ştiu, de acord! — Din greşeală! — Accept orice ironie.) Fraierul,

destul de cuminte pentru a-şi împărţi astfel capitalul, face o minunată investiţie, cum au făcut bunăoară cei care au cumpărat acţiuni de-ale minelor din Wortschin. Măcar între noi să recunoaştem, domnilor, că cei care se revoltă cel mai tare sînt doar nişte fătarnici ajunşi la desperare, fiindcă se ştiu incapabili de a combina o afacere, prea slabi pentru a o pune pe picioare şi prea neîndemînatici pentru a o exploata. Veţi avea în curînd dovada că aşa stau lucrurile. Nu va trece mult şi veţi vedea aristocraţia, curtea regală, actualii, foştii şi viitorii miniştri coborînd în rînduri strînse povîrnişul speculaţiei, întinzînd mîini mai hrăpăreţe şi născocind tertipuri mai perfide decît ale noastre, fără a avea însă calităţile noastre. Vă daţi seama ce cap trebuie să ai pentru a pune pe roate o societate anonimă în epoca noastră, cînd lăcomia acţionarului nu-i cu nimic mai prejos de a fondatorului!? Cîtă forţă magnetică trebuie să aibă omul în stare să înfiinţeze o firmă Claparon, în stare să găsească noi şi noi şmecherii! Înţelegeţi ce morală trebuie să tragem de aici? Timpul nostru ne-a depăşit! Trăim în epoca aviditătii, cînd nimeni nu pune preţ pe valoarea intrinsecă a unui lucru atîta vreme cît poate cîştiga revînzîndu-l vecinului său, şi fiecare o face, fiindcă lăcomia acţionarului ahtiat de cîştig este egală cu aceea a fondatorului, care-l ispiteşte cu acest profit!

— Ştii că-mi place Couture! se adresă Bixiou lui Blondet, în curînd o să ceară să i se ridice pretutindeni statui ca unui binefăcător al omenirii.

— Ar trebui să-l obligăm să tragă concluzia celor spuse de el, şi anume că banii proştilor sînt patrimoniul de drept divin al oamenilor isteţi, întări Blondet.

— Aşa-i, domnilor, încuviinţă Couture, să ridem aici ca să ne scoatem pîrleala pentru seriozitatea cu care trebuie să ascultăm de obicei cînd se vorbeşte despre atîtea neghiobii respectabile, consacrate de nişte legi făcute de mîntuială.

— Are dreptate, aprobă Blondet. Ce vremuri mai sînt şi astea, domnilor, în care de cîte ori se aprinde o scînteie de inteligenţă, lumea se grăbeşte să o stingă cu ajutorul unei legi ticluite anume. Legiuitorii noştri, mai toţi ieşiţi dintr-o biată mahala unde au studiat societatea din gazete, caută să înăbuşe focul cu maşina lor legislativă, iar cînd întregul mecanism sare în aer, lumea scrîşneşte din dinţi şi nu mai conteneşte cu bocetele. În vremea noastră nu se mai întocmesc decît legi penale şi fiscale. Vreţi să vă spun de ce se petrec astfel lucrurile? Pentru că *statul nu mai recunoaşte nici o religie!*

— Ei bravo, Blondet! îl aprobă Bixiou. Ai pus degetul pe rana Franţei: fiscalitatea a răpit ţării noastre mai multe din cuceririle ei decît toate prejudiciile aduse de război. În ministerul în care am făcut şase ani de muncă silnică cot la cot cu orice burtă-verde, se găsea şi un funcţionar, un om foarte priceput, care avea intenţia să schimbe întregul nostru sistem financiar. Rezultatul a fost că ne-am descotorosit la repezeală de el. Franţa ar fi fost cît se poate de fericită, ar fi fost încîntată să pornească din nou la cucerirea Europei, aşa că noi ne-am îngrijit de liniştea popoarelor: eu însumi l-am ucis cu o caricatură!

— Cînd zic religie nu vorbesc ca un călugăr misionar, eu folosesc acest cuvînt în înţelesul lui politic, ca un om de stat, îşi întregi Blondet ideea.

— Lămureşte-ne şi pe noi, îi ceru Finot.

— De ce nu? se învoi Blondet. S-a flecărit foarte mult despre întîmplările de la Lyon[61], despre republica sfîrtecată de obuze pe stradă, dar nimeni n-a spus adevărul. Republica s-a repezit să pună mîna pe răscoala de la Lyon, aşa cum se repede un răzvrătit la puşcă. Oricît ar părea de caraghios, iată care-i adevărul adevărat. Fabricanţii din Lyon fac negoţ fără pic de îndrăzneală, ei nu fabrică nici un cot de mătase care să nu fi fost comandat şi a cărui plată să nu fie garantată. Cînd încetează comenzile,

muncitorul moare de foame, de altfel şi cînd are de lucru abia cîştigă cît să-şi ţină zilele. Şi ocnaşii o duc mai bine decît ei. După revoluţia din Iulie, mizeria a crescut într-atît, încît ţesătorii au ridicat steagul răscoalei sub lozinca „Pîine sau moartea!" pe care guvernul ar fi trebuit s-o cerceteze cu toată seriozitatea, fiindcă fusese provocată de scumpetea de la Lyon. Oraşul Lyon vrea să clădească teatre, să devină o capitală, de aici dările comunale nesăbuite. Republicanii au dibăcit această revoltă stîrnită de foame şi au organizat ţesătorii, care s-au bătut astfel pentru ambele cauze. Răscoala de la Lyon a durat trei zile, după care s-a statornicit din nou ordinea în oraş şi mizeria în cocioaba ţesătorului. Muncitorul, care pînă atunci fusese de bună-credinţă şi dădea în ţesături întreaga greutate de mătase primită în fire, a lăsat cinstea la o parte, dîndu-şi seama că negustorii îl năpăstuiesc şi a început să-şi ungă degetele cu ulei: în felul acesta, greutatea ţesăturii de mătase corespundea cu a firelor ca mai înainte, însă acum ţesătorului îi mai rămînea şi de vîndut o cantitate de mătase echivalentă cu greutatea uleiului, iar comerţul francez de mătăsuri a fost năpădit de ţesături unsuroase, ceea ce ar fi putut aduce după sine ruina oraşului Lyon şi a unei ramuri importante a comerţului francez. În loc să înlăture pricina răului, fabricanţii şi guvernul au procedat ca unii medici care recurg la paleative, dar rezultatul este că boala se înrădăcinează şi mai adînc. Ar fi fost mai nimerit să se trimită la Lyon un om dibaci, un aşa-zis imoral, cum ar fi abatele Terray[62] bunăoară, dar nimeni n-a văzut altă soluţie decît represiunea armată. Urmarea tulburărilor a fost o producţie de mătase grosolană, aşa-numita mătase de Neapole, de patruzeci de centime cotul. Mai cu seamă această marfă se vinde astăzi pe piaţă, iar fabricanţii trebuie să fi născocit fără îndoială un mijloc de a-i controla îndeaproape pe ţesători. Acest sistem de fabricaţie, lipsit de orice prevedere, era de neînlăturat într-o ţară

unde Richard Lenoir[63], unul dintre cei mai străluciți cetățeni pe care Franța i-a avut vreodată, s-a ruinat fiindcă a dat de lucru, deci o bucată de pîine, la șase mii de muncitori, fără a avea comenzi, și fiindcă s-a ciocnit de niște miniștri destul de neghiobi pentru a-l lăsa să cadă victima răsturnărilor survenite pe piața textilelor în 1814, cînd prețurile au scăzut brusc. Iată singurul negustor care ar fi meritat să i se ridice o statuie. Și, cînd colo, omul acesta a ajuns să fie ajutat printr-o listă de subscripție, la care nu prea subscrie nimeni, în timp ce urmașilor generalului Foy li s-a dat un milion[64]. Orașul Lyon nu s-a schimbat nici azi, deoarece cunoaște Franța și știe că ea n-are nimic sfînt. Istoria lui Richard Lenoir este una din acele greșeli pe care Fouchet le socotea mai grave decît o crimă[65].

— Dacă în felul în care sînt prezentate lucrurile, își reluă Couture vorba de unde fusese întrerupt, există o umbră de șarlatanie, cuvînt care a căpătat un înțeles infamant, fiindcă șarlatanul e socotit călare pe zidul despărțitor dintre ceea ce se cade și ceea ce nu se cade, atunci vă întreb unde începe șarlatania, unde sfîrșește și în ce constă ? Fiți, vă rog, atît de buni să-mi spuneți cine nu este șarlatan ! Ei ? Fiți și voi o dată de bună-credință, deși în viața socială cam rar găsești această însușire ! Comerțul ar deveni o absurditate dacă negustorii ar cumpăra noaptea, pe nevăzute, ceea ce au de gînd să vîndă a doua zi, pe lumină. Pînă și un vînzător de chibrituri e stăpînit de dorința de a acapara. A aduna cît mai multă marfă e primul gînd, atît al tejghetarului de pe strada Saint-Denis, socotit drept omul cel mai cinstit, cît și al afaceristului, care trece drept omul cel mai nerușinat. Apoi, cînd magaziile s-au umplut, se impune necesitatea de a vinde. Iar pentru a vinde trebuie să atîți pofta mușteriului. De aici firmele atît de sugestive ale breslelor din evul mediu și reclamele de astăzi ! Între faptul de a atrage cumpărătorul și a-l trage de mînecă, a-l sili să consume, eu

nu văd nici cea mai mică deosebire! Se poate întîmpla, e cu neputinţă să nu se întîmple uneori, ba chiar se întîmplă foarte des, ca negustorii să se ardă cumpărînd marfă deteriorată, deoarece vînzătorul caută întotdeauna să tragă pe sfoară cumpărătorul. Ei bine, întrebaţi negustorii cei mai cinstiţi din Paris, pe cei mai de vază comercianţi, în sfîrşit, pe orice om de afaceri... fiecare se va mîndri cu vicleşugul pe care l-a născocit pentru a se descotorosi de o marfă proastă, cu care el însuşi fusese păcălit. Chiar şi vestita firmă Minard a făcut la începuturile ei asemenea operaţii. Negustorii de pe strada Saint-Denis pot cel mult să-ţi vîndă o rochie de mătase cu pete de grăsime. La atît se mărgineşte şmecheria lor. Cei mai virtuoşi comercianţi îţi spun, cu aerul cel mai nevinovat, deviza celor mai neruşinaţi pungaşi: De o afacere proastă scapi cum poţi. Blondet v-a arătat starea de lucruri de la Lyon, cauzele şi urmările ei; eu am să vă demonstrez teoria mea printr-o anecdotă. Un amărît de pălărier, ros de ambiţie şi blagoslovit cu o casă de copii de către preaiubita-i soaţă, era un înfocat adept al Republicii. Într-o bună zi, omul nostru cumpără o cantitate de lînă roşie şi se apucă să facă acele şepci de lînă împletită pe care le-aţi văzut pe capul tuturor ştrengarilor din Paris. Să vedeţi de ce! Puţin timp după aceea, Republica a fost răpusă. După istoria de la Saint-Merry [66], şepcile cu pricina nu se mai puteau vinde. Cînd un meseriaş se trezeşte deodată împovărat cu nevastă, copii şi cu zece mii de şepci de lînă roşie, pe care nici un pălărier nu le mai primeşte spre vînzare, îi trec prin minte tot atîtea idei ca şi unui bancher putred de bogat care ar vrea să investească acţiuni în valoare de zece milioane într-o afacere ce nu inspiră prea multă încredere. Ştiţi ce a făcut lucrătorul nostru, acest Law de mahala, acest Nucingen al şepcilor? Şi-a găsit un dandy de cîrciumă — unul dintre acei coţcari ce scot din sărite vardiştii de cîte ori se dă un bal cîmpenesc la

vreo barieră — şi l-a rugat să se ducă la un pălărier cu capital, care mai avea încă o şapcă roşie în vitrină, să se dea drept un căpitan de vapor american, care face şi ceva negoţ cu indigeni, să spună că stă la Hotel Meurice şi că ar dori zece mii de asemenea şepci roşii. Pălărierul, momit de perspectiva unei afaceri cu America, dă fuga la lucrător şi cumpără pe loc toate şepcile cu bani peşin. Vă daţi seama cu ce s-a ales : cu multe şepci, dar fără nici un căpitan american. A te ridica împotriva libertăţii comerţului din pricina acestor neajunsuri ar fi acelaşi lucru ca şi cum ai ataca justiţia pe motiv că există delicte pe care nu le pedepseşte, sau a învinui societatea că e prost organizată, pe temeiul nenorocirilor ce izvorăsc din ea ! Pornind de la şepcile roşii şi de la strada Saint-Denis, treceţi la bursă şi la bănci, apoi trageţi singuri concluzia !

— Couture, meriţi o coroană ! exclamă Blondet, punîndu-i pe cap un şervet răsucit. Eu merg şi mai departe, domnilor. Dacă teoria actuală are cusururi, cine-i de vină ? Legea, de bună seamă ! Întregul nostru sistem de legi ! Acei mari oameni de stat din provincie, veniţi la Paris cu capul îmbîcsit de principii morale, principii desigur necesare pentru a te comporta în viaţă dacă nu vrei să ai de furcă cu justiţia, dar stupide atunci cînd împiedică un om să se ridice la înălţimea cerută unui legiuitor ! E drept că legile ţin în frîu pasiunile (jocurile de noroc, loteria, toate Ninon de Lenclos ale trotuarului şi tot ce mai vreţi să adăugaţi), totuşi ele nu vor izbuti niciodată să stîrpească pasiunile. A ucide orice patimă ar însemna să ucizi societatea, care, chiar cînd nu le dă naştere, contribuie măcar la dezvoltarea lor. Dacă prin diferite restricţii frînezi, bunăoară, ispita jocului de noroc care mocneşte în toate inimile, fie că e vorba de o fată tînără, de un provincial oarecare sau de un diplomat, fiindcă oricine visează să se îmbogăţească peste noapte, atunci jocul de noroc se va deplasa numaidecît în alte sfere. S-a făcut greşeala

prostească de a se suprima loteria, dar să nu credeți că bucătăresele au încetat de a-și mai fura stăpînii; acum ele își depun banii furați la o casă de economii unde li se cer două sute cincizeci de franci, în loc de patruzeci de centime, deoarece acțiunile bancare, societățile în comandită iau acum locul loteriei, devenind la rîndul lor un joc fără masă de joc, unde grebla crupierului nu se vede, iar matrapazlîcurile sînt calculate cu precizie. De cînd jocurile de noroc au fost interzise și loteria nu mai există, Franța a devenit o țară cu mult mai morală, strigă neghiobii, ca și cum ar fi izbutit să vindece toți agiamiii de patima jocului! E știut însă că lumea joacă mai departe, numai că de astă dată grosul cîștigurilor nu mai revine statului, care înlocuiește azi un impozit plătit cu plăcere printr-un impozit supărător, fără a micșora însă numărul sinuciderilor. Dar de astă dată cel ce moare nu mai este jucătorul, ci victima lui! Nici nu mai vorbesc de capitalurile plasate în străinătate, pierdute pentru Franța, nici de loteriile de la Franckfurt, împotriva răspîndirii cărora Convenția decretase pedeapsa cu moartea și pe care continuau să le răspîndească înșiși procurorii însărcinați cu aplicarea acestui decret. Iată unde duce filantropia necugetată a legiuitorilor noștri. Încurajarea caselor de economii este o mare gogomănie politică. Închipuiți-vă că s-ar isca oarecare temeri cu privire la bunul mers al afacerilor. Atunci însuși guvernul va fi singur vinovat de ivirea cozilor în fața ghișeelor de bancă, așa cum în timpul revoluției au apărut cozi în fața brutăriilor. Vor izbucni deci atîtea răscoale cîte case de depuneri. Dacă la un colț de stradă trei strengari înalță un steag, pe loc se iscă o revoluție. Orice mare om politic trebuie să fie, pe plan abstract, o canalie fără scrupule, căci altfel o societate nu poate fi bine condusă. Un om politic profund moral ar fi ca o mașină cu aburi sentimentală, ori ca un timonier, care ar îmbrățișa o femeie în timp ce stă la cîrmă: vaporul se va scufunda negreșit. Oare nu-i

de preferat un prim-ministru care-şi însuşeşte o sută de milioane, dar în acelaşi timp contribuie la măreţia şi la fericirea Franţei, unui ministru care moare sărac şi trebuie îngropat pe cheltuiala statului, după ce şi-a dus ţara de rîpă? Dacă ar fi să alegeţi între Richelieu, Mazarin sau Potemkin, care au avut fiecare la vremea lor cîte o avere de trei sute de milioane, şi între virtuosul Robert Lindet[67], care n-a ştiut să tragă foloase nici de pe urma asignatelor, nici de pe urma bunurilor naţionalizate, sau neghiobii virtuoşi care l-au dus pe Ludovic al XVI-lea la pieire, aţi şovăi oare? Şi acum, Bixiou, continuă-ţi povestirea.

— N-am de gînd să vă explic natura întreprinderii născocite de geniul financiar al lui Nucingen, istorisi mai departe Bixiou, deoarece aş comite o indiscreţie cu atît mai mare, cu cît ea mai există şi astăzi, acţiunile ei fiind cotate la bursă; întreaga combinaţie avea o bază atît de reală, obiectul întreprinderii era atît de ispititor, încît acţiunile emise la o valoare nominală de o mie de franci, stabilită printr-un decret regal, au scăzut la trei sute de franci, apoi s-au urcat la şapte sute, ca apoi să se ridice din nou la valoarea nominală, după ce au trecut prin toate furtunile din anii 27, 30 şi 32[68]. Criza financiară din 1827 le-a clătinat, iar revoluţia din Iulie era cît pe-aci să le dărîme, dar afacerea e clădită pe o temelie solidă (Nucingen nici n-ar fi în stare să pună la cale o afacere proastă). In sfîrşit, n-ar fi politic să intrăm în mai multe amănunte, dat fiind că aici sînt amestecate mai multe bănci de mîna întîi. Capitalul nominal a fost de zece milioane, capitalul real de şapte, dintre care trei milioane aparţineau fondatorilor şi bancherilor însărcinaţi cu emiterea acţiunilor. Totul fu calculat în aşa fel încît fiecare acţiune să aducă în primele şase luni un cîştig de două sute de franci prin distribuirea unor false dividende; ceea ce înseamnă douăzeci la sută la zece milioane. Beneficiul lui du Tillet s-a ridicat la

cinci sute de mii de franci. In limbaj financiar, o asemenea pleaşcă se chema partea leului! Nucingen avea de gînd să speculeze cu milioanele sale fabricate dintr-o testea de hîrtie trandafirie cu ajutorul unei pietre de litografiat, cu alte cuvinte să pună în circulaţie acele drăgălaşe hîrtiuţe, numite acţiuni, pe care le păstra cu mare grijă în biroul său. Acţiunile cu acoperire trebuiau să servească pentru a înjgheba afacerea, a cumpăra o splendidă casă boierească şi a începe operaţiile la bursă. In momentul acela Nucingen mai avea nişte acţiuni ale nu ştiu căror mine de plumb şi argint, ale unor mine de huilă şi ale unor întreprinderi care urmau să construiască două canale, acţiuni ce reprezentau partea lui de cîştig ce i se cuvenea pentru a fi regizat şi a fi pus pe picioare cu multă iscusinţă aceste patru întreprinderi în plină activitate, foarte bine văzute pe piaţă datorită dividendelor grase plătite din capital. In cazul cînd acţiunile s-ar fi urcat, Nucingen se putea aştepta la un *agio*[69], dar acesta nu intra în socotelile baronului, care lăsă această diferenţă să plutească la suprafaţa apei, pe piaţă, ca să prindă cît mai mult peşte! Aşadar, Nucingen îşi concentrase valorile aşa cum îşi concentra Napoleon trupele, spre a putea lichida în timpul crizei ce se ivise la orizont, criză ce avea să zdruncine din temelii pieţele europene între 1826—27. Dacă ar fi avut lîngă el un om de încredere, ar fi putut spune ca Napoleon prinţului Wagram[70] pe muntele Santon: Cercetează bine terenul, fiindcă în cutare zi, la cutare oră îl vei găsi invadat de capitaluri! Dar în cine putea să se încreadă Nucingen? Du Tillet nici n-a bănuit vreodată că în această cîrdăşie el nu fusese decît un om de paie. Atotputernicul nostru baron învăţase, din primele două operaţii de lichidare, că trebuie să-şi apropie negreşit un om care să-i poată servi de pîrghie pentru a-şi putea manevra creditorii. Cum Nucingen n-avea nici un nepot şi nu îndrăznea să-şi încredinţeze secretul unui prieten, avea deci nevoie de un

om devotat, de un Claparon inteligent, manierat, de un veritabil diplomat, cu alte cuvinte de un om demn de a fi ministru, deci demn de el. Dar asemenea legături nu se stabilesc nici într-o zi, nici într-un an. Pe atunci baronul izbutise să-l îmbrobodească atît de bine pe Rastignac, încît acesta se credea în situaţia prinţului de la Paz, iubit în aceeaşi măsură de regele şi de regina Spaniei, şi ajunsese să-l socotească pe Nucingen un încornorat de pe urma căruia putea trage multe foloase. După ce-şi bătu joc un timp de acest om, de valoarea căruia nu-şi dădu seama multă vreme, Rastignac isprăvi prin a avea pentru el un adevărat cult, prin a-l respecta şi a-l venera, deoarece descoperise în Nucingen o forţă pe care pînă atunci o considerase o însuşire proprie numai lui. De cum sosi la Paris, Rastignac fu pus în situaţia de a dispreţui întreaga societate. Încă din 1820 el credea, ca şi baronul, că nu există oameni cinstiţi decît în aparenţă şi privea lumea bună ca o adunătură de destrăbălaţi şi de pungaşi de tot soiul. Deşi admitea că există excepţii, el condamna societatea în totalitatea ei, nu credea în virtute, ci numai în împrejurări în care omul este virtuos. Îşi însuşise această ştiinţă într-o clipă, şi anume în fundul cimitirului Père-Lachaise [71], în ziua cînd a fost înmormîntat un biet om cinstit, tatăl iubitei lui Delphine, mort ca victimă a societăţii noastre, a celor mai sincere simţăminte, părăsit pînă şi de fiicele şi de ginerii săi. De atunci, Rastignac luă hotărîrea să înşele toată această lume, drapat în mantia virtuţii, a cinstei şi a unei purtări alese. Acest june nobil trecea prin viaţă acoperit din cap pînă-n picioare de armura egoismului. Cînd tînărul nostru îşi dădu seama că Nucingen poartă aceeaşi armură, îl preţui aşa cum în evul mediu un cavaler înarmat pînă-n dinţi, călare pe un cal arăbesc, şi-ar fi preţuit la un turnir adversarul tot atît de bine echipat şi de asemenea călare pe un cal pursînge. Apoi, se lăsă un timp oarecare moleşit de plăcerile amorului, aseme-

nea lui Anibal la Capua [72]. Legătura cu o femeie ca baroana de Nucingen e în stare să facă un bărbat să renunțe la orice urmă de egoism. După ce fusese dezamăgită în dragoste prima oară, cînd dăduse peste o mașină perfectă, fabricată parcă la Birmingham, cum fusese răposatul de Marsay, era firesc ca Delphine să fie cuprinsă de o afecțiune fără margini pentru acest tînăr care respecta cu evlavie toate prejudecățile provinciale. La rîndul său, Rastignac nu putu rămîne rece în fața unui asemenea sentiment. După ce Nucingen îi puse pe grumaz lui Rastignac și jugul cu care orice exploatator îl înjugă pe cel exploatat, ceea ce s-a întîmplat chiar în momentul cînd plănuia cea de a treia lichidare, el i-a destăinuit situația în care se găsește prietenului nevesti-si și i-a dat a înțelege că e de datoria lui, de prieten al casei, să-i răsplătească îngăduința, preluînd și jucînd rolul de părtaș în această operație. Baronul socoti că ar fi primejdios să încredințeze întregul plan colaboratorului său conjugal. Rastignac fu convins că pe Nucingen îl paște o nenorocire, iar baronul îl lăsă să creadă că numai el e în stare să scape întreaga șandrama de la prăbușire. Dar cînd un scul e alcătuit din atîtea fire, e cu neputință să nu se încurce. Rastignac, care tremura pentru averea Delphinei, îi puse o singură condiție : independența totală a baroanei, separația de bunuri, făgăduindu-și în același timp s-o răsplătească, întreindu-i averea. Deoarece Eugène nu pretindea nimic pentru sine, Nucingen îl implora să primească, în caz că planul va reuși pe deplin, douăzeci și cinci de acțiuni, a cîte o mie de franci, ale minelor de plumb și argint, iar Rastignac primi numai ca să nu-l jignească. Nucingen îl descîntase pe Rastignac chiar în ajunul acelei seri cînd amicul nostru o sfătui pe Malvina să se mărite. Gîndindu-se la cele o sută de familii fericite care se plimbau fără grijă prin Paris, fiindcă își credeau averea la adăpost, ca Godefroid de Beaudenord, de pildă, doamna și domnișoarele d'Aldrigger sau

soţii d'Aiglemont etc., Rastignac se înfioră întocmai ca un general tînăr ce-şi priveşte pentru prima oară armata în ajunul bătăliei. Oare sărmana şi nevinovata Isaure, jucîndu-se de-a dragostea cu Godefroid, n-ar fi trezit în mintea oricui imaginea lui Acis şi a Galatheei[73], îmbrăţişaţi sub stînca pe care uriaşul Polyphem se pregăteşte s-o prăvălească peste ei?

— Ia te uită la Bixiou! exclamă Blondet. Mai-mai că îţi vine să crezi că maimuţoiul ăsta are talent.

— Aha, va să zică acuma nu mai bat cîmpii, se împăună Bixiou cu succesul său, privindu-şi ascultătorii miraţi. De două luni, continuă el după această întrerupere, Godefroid era copleşit de toate micile fericiri de care are parte orice bărbat înainte de căsătorie. Fiecare seamănă atunci cu păsărelele care-şi fac primăvara cuibul, forfotesc neastîmpărate, adunînd şi ducînd în cioc pai cu pai, ca să-şi pregătească un adăpost cît mai moale şi mai călduţ pentru viitoarele odrasle. Cu o mie de franci logodnicul Isaurei închiriase pe strada de la Planche, o mică casă boierească, destul de arătoasă, bine împărţită, nici prea mică, nici prea mare. In fiecare dimineaţă se ducea la faţa locului să vadă cum mai merg reparaţiile şi, îndeosebi, să-i supravegheze pe zugravi şi pe pictori. Avusese grijă să introducă tot confortul, singurul lucru demn de admiraţie din Anglia: calorifer, pentru a menţine o temperatură egală în toată casa, mobilă aleasă cu gust, nici prea bătătoare la ochi, nici prea somptuoasă, culori plăcute, proaspete, care să desfete privirea, obloane şi jaluzele la toate ferestrele; argintărie bogată, trăsuri noi. Poruncise să se repare grajdul, şelăria şi şoproanele pentru trăsuri unde Toby, Joby, Paddy zburda şi se foia fără astîmpăr ca o maimuţă scăpată din lanţ, părînd în culmea fericirii de cînd aflase că vor fi şi femei în casă şi mai cu seamă o *lady*. Această pasiune cu care un bărbat îşi înjghebează o gospodărie, îşi alege orologiile, vine la aleasa

inimii lui cu buzunarele ticsite de mostre de țesături, pentru a se sfătui cu ea cum să mobileze dormitorul, și umblă toată ziua forfota, alergînd încolo-încoace ca un apucat, fiindcă îl îmboldește dragostea — toate acestea la un loc reprezintă un fenomen dintre cele mai îmbucurătoare pentru orice om cinstit și simțitor, dar mai cu seamă pentru negustori. Și cum nimic nu încîntă mai mult lumea decît căsătoria unui tînăr chipeș de douăzeci și șapte de ani cu o fermecătoare făptură de douăzeci de ani, care dansează minunat, Godefroid pofti la masă pe Rastignac și pe doamna de Nucingen ca să se sfătuiască cu ei asupra unei chestiuni extrem de importante, și anume cum să-și aleagă darul de nuntă pentru mireasă. A mai avut și buna inspirație să invite la acest dejun pe vărul său d'Aiglemont cu soția, precum și pe doamna de Sérizy. Doamnelor din înalta societate le cam place să se aventureze măcar o dată, din întîmplare, în casa unui burlac și să ia masa la el.

— Fiindcă se simt ca un școlar care trage la fit, completă Blondet.

— Era un prilej ca să vadă și cuibul viitorilor soți din strada de la Planche, urmă Bixiou. Femeile se dau în vînt după astfel de expediții, așa cum căpcăunii mor după carne fragedă de copil ; ele caută să-și împrospăteze viața, luînd parte la această bucurie abia înmugurită, care n-a apucat să se ofilească prin trăire. Masa era pusă într-un mic salon, care fusese împodobit ca un cal de dric, că de, aici avea să-și îngroape Godefroid viața de burlac. Prînzul fusese alcătuit anume pentru a oferi toate acele mîncări delicate pe care femeile le mănîncă, le rontăie sau le sorb cu mare plăcere la amiază, cînd le încearcă o foame grozavă, deși nemărturisită, deoarece li se pare că s-ar compromite dacă ar spune : Mi-e foame ! „Dar de ce ai venit singur ?“ îl întîmpină Godefroid pe Rastignac. „Doamna de Nucingen e amărîtă, îți povestesc eu mai tîrziu de ce“, îl lămuri Rastignac care părea și el necăjit. „V-ați cer-

tat?..." întrebă Godefroid. „Nu", răspunse laconic Rastignac. La ora patru, după ce femeile plecară să se plimbe la Bois de Boulogne, Rastignac rămase în salon, uitîndu-se melancolic pe fereastră la Toby, Joby, Paddy, care stătea țanțoș, cu brațele încrucișate ca Napoleon, în fața unui cal înhămat la o cabrioletă ușoară, pe care nu-l putea stăpîni decît prin vocea-i pițigăiată și se vedea că într-adevăr calul se teme de Joby, Toby. „Hai, spune, dragul meu, ce ai de pari atît de posomorît, atît de îngrijorat, în ciuda veseliei tale prefăcute? Te frămîntă pesemne fericirea asta pe furate! Te înțeleg, e desigur o situație foarte tristă să nu fii căsătorit la primărie și la biserică cu femeia pe care o iubești." „Te simți destul de tare, dragul meu, pentru a asculta pînă la capăt ceea ce vreau să-ți spun? Oare poți să-ți dai seama cît de mult trebuie să ții la cineva pentru a comite indiscreția de care mă voi face vinovat acum?" începu Rastignac cu un ton care aducea cu o lovitură de bici. „Ce s-a întîmplat?" întrebă Godefroid pălind. „Bucuria ta m-a întristat, și, văzînd toate aceste pregătiri, această fericire care abia înflorește, nu mă lasă inima să păstrez o asemenea taină." „Hai, spune mai repede." „Jură-mi pe onoarea ta că vei păstra o tăcere de mormînt asupra celor ce-ți voi spune." „Îți jur." „Și că n-ai să destăinui secretul nici măcar unei rude sau unui prieten intim, chiar dacă i-ar privi direct." „Nici atunci." „Ei bine, află că Nucingen a plecat astă-noapte la Bruxelles: dacă nu izbutește să lichideze, banca va da faliment. Delphine a cerut chiar azi-dimineață tribunalului separația de bunuri. Trebuie să-ți salvezi numaidecît averea." „Cum?" întrebă Godefroid simțind cum îi îngheață sîngele în vine. „E de ajuns să-i scrii baronului de Nucingen o scrisoare antidatată cu cincisprezece zile, prin care îi dai dispoziția să investească întregul tău capital în acțiuni (și bineînțeles îi indică societatea Claparon). Vei avea tot timpul să le vinzi cu cîștig peste cincisprezece zile, peste o lună, poate chiar peste

trei, deşi sînt convins că se vor urca mereu." „Dar ce se face d'Aiglemont, care a luat adineauri masa cu noi, d'Aiglemont care are un milion depus la Nucingen?" „Ascultă: nu ştiu dacă există destule acţiuni din acestea pentru a acoperi şi capitalul lui, apoi, nu mi-e prieten, aşa că nu pot să-i trădez secretele lui Nucingen. Nici tu n-ai dreptul să-i spui nimic. Dacă-i pomeneşti un singur cuvînt, am să te trag la răspundere pentru toate consecinţele." Vreo zece minute Godefroid rămase nemişcat ca o stană de piatră. „Primeşti, ori ba?" îl întrebă Rastignac scurt şi tăios. Godefroid luă o pană şi cerneală, apoi scrise şi iscăli scrisoarea pe care i-o dictă Rastignac. „Bietul meu văr!" exclamă el cu mîhnire. „Fiecare să se îngrijească de interesele sale, spuse Rastignac. Asta-i primul pe care l-am băgat în cofă!" adăugă el în gînd, după ce plecă de la Godefroid. In timp ce Rastignac manevra prin saloanele Parisului, iată ce se petrecea la bursă. Am un prieten, un dobitoc de provincial, care m-a întrebat odată, pe cînd treceam pe la bursă între orele patru şi cinci, ce rost are acel du-te-vino de oameni care stau de vorbă, ce-or fi avînd să-şi spună şi de ce oare s-or fi plimbînd după ora cînd cursul acţiunilor a fost definitiv stabilit? De ce te miri, amice, oamenii au luat masa şi acum îşi fac digestia, l-am lămurit eu, iar în timpul digestiei îşi bîrfesc aproapele, altfel comerţul din Paris n-ar mai prezenta nici o siguranţă. Aici se pun la cale toate afacerile şi există anumiţi oameni, bunăoară Palma, al căror cuvînt are tot atîta greutate la bursă, ca al lui Sinard la Academia regală de ştiinţe. Dacă el spune că o operaţie de bursă are sorţi de izbîndă, operaţia e ca şi făcută!

— Ce minte luminată, domnilor! zise Blondet. Evreul acesta n-are cultură universitară, în schimb cultura lui e universală. Şi nu numai că ştie atîtea lucruri, dar le şi cunoaşte temeinic pe toate. Apoi are o intuiţie de-a dreptul genială în afaceri. E sfetnicul celor mai temuţi rechini, care, deşi domină piaţa Pa-

risului, totuşi nu întreprind nimic înainte de a-l fi consultat pe Palma. El ascultă tot ce i se spune cu seriozitate, cercetează chestiunea în amănunt, chibzuieşte bine şi atunci cînd cel cu care stă de vorbă, văzîndu-l atît de preocupat, crede că l-a cîştigat de partea sa, Palma spune pe neaşteptate: Nu, nu-mi convine. Ceea ce mi se pare într-adevăr extraordinar e că, deşi Palma a fost timp de zece ani asociatul lui Werbrust, n-a existat între ei nici cea mai mică neînţelegere.

— Acest lucru nu-i cu putinţă decît între oameni ori foarte tari, ori foarte slabi; cei care se găsesc între aceste două extreme ajung negreşit după puţin timp să se despartă duşmani de moarte, preciză Couture.

— Se înţelege, continuă Bixiou, că Nucingen, cu priceperea şi dibăcia lui specifice, aruncase între coloanele bursei o mică bombă care explodă chiar la ora patru. „Să-ţi spun o veste îngrijorătoare: Nucingen a plecat la Bruxelles, iar nevastă-sa a cerut tribunalului separaţia de bunuri", îl anunţă du Tillet pe Werbrust, luîndu-l la o parte. „Mi se pare că trage sforile ca să obţină o lichidare?" îl întrebă Werbrust zîmbind. „Nu vorbi prostii, Werbrust! îl puse la punct du Tillet. Dumneata cunoşti pe toţi cei ce deţin acţiunile lui şi de aceea vreau să-ţi propun o combinaţie. Acţiunile noii noastre societăţi aduc un cîştig de douăzeci la sută, care se va urca la douăzeci şi cinci pînă la sfîrşitul trimestrului. Îţi dai seama de ce. Pe scurt, ele oferă dividende exorbitante." „Dă-i înainte, vulpe şireată, eşti un diavol împeliţat cu nişte gheare lungi şi ascuţite, numai că de astă dată le înfigi în unt." „Dacă nu mă laşi să vorbesc pînă la capăt, n-o să mai avem timp să întreprindem nimic. Ideea mi-a venit în clipa cînd am aflat vestea asta. Şi, crede-mă, am văzut-o pe doamna de Nucingen plîngînd cu lacrimi amare. E de înţeles, tremură pentru averea ei." „Biata copilă! exclamă Werbrust cu ironie. Şi ce ai de gînd?" îl iscodi bătrînul evreu

din Alsacia pe du Tillet, văzîndu-l că tace. „Ei bine, află că am la mine o mie de acțiuni a cîte o mie de franci bucata, pe care Nucingen mi le-a încredințat ca să le plasez. Pricepi?“ „Bună treabă!“ „Hai să cumpărăm de un milion acțiuni de-ale Băncii Nucingen cu zece-douăzeci la sută sub prețul lor; cu acest milion o să realizăm un beneficiu serios, pentru că vom fi în același timp creditori și debitori, ceea ce va produce o confuzie, bineînțeles, în favoarea noastră! Dar să acționăm cu îndemînare ca nu cumva deponenții băncii să-și închipuie că manevrăm în interesul lui Nucingen.“ Werbrust pricepu numaidecît șmecheria cu toate avantajele ei și-i strînse mîna lui du Tillet, aruncîndu-i o privire șireată de femeie care joacă un renghi vecinei. „Ei, ați aflat ultima noutate? Banca Nucingen își suspendă plățile!“ îi întrebă Martin Falleix. „Ce ne pasă nouă, răspunse Werbrust. Nu mai răspîndi zvonul ăsta, lasă acționarii să se descurce cum or putea.“ „Cunoașteți cauza dezastrului?...“ se amestecă și Claparon în discuție. „Tu n-ai habar de nimic, i-o reteză du Tillet, nici nu poate fi vorba de un dezastru, toată lumea va fi despăgubită integral. După aceea, Nucingen se va apuca din nou de afaceri și va găsi oricînd la mine toate fondurile de care va avea nevoie. Eu cunosc adevărata cauză pentru care a suspendat plățile: a pus întregul său capital la dispoziția Mexicului, care îi dă în schimb metale, tunuri spaniole turnate cu atîta nechibzuință încît găsești în ele destul aur, clopote, odoare bisericești, în sfîrșit, toate edecurile monarhiei spaniole din America. Numai că restituirea acestor valori cam întîrzie. De aceea prietenul meu baronul e cam strîmtorat în momentul de față. Atît și nimic mai mult.“ „Are dreptate, întări Werbrust, dovadă că eu cumpăr acțiunile lui cu un scont de douăzeci la sută.“ Din clipa aceea vestea se răspîndi cu iuțeala focului care cuprinde o șiră de paie. Circulau zvonurile cele mai contradictorii, însă Banca Nucingen se bucura de atîta încredere, tocmai datorită pri-

melor două lichidări, încît nimeni nu se grăbea să vîndă acțiunile Nucingen. „Trebuie să-i cerem o mînă de ajutor lui Palma, fu de părere Werbrust. Palma este oracolul familiei Keller, care deține o grămadă de acțiuni Nucingen." Un singur cuvînt de-al lui era de ajuns ca să dea alarma. Werbrust îl convinse pe Palma să tragă clopotul de alarmă. A doua zi la bursă domnea panică. Bancherii Keller, sfătuiți de Palma, își vîndură acțiunile cu un scăzămînt de zece la sută și toată bursa se luă după ei, cunoscîndu-le dibăcia. Atunci Taillefer puse în vînzare acțiuni în valoare de trei sute de mii de franci cu un scăzămînt de douăzeci la sută, iar Martin Falleix în valoare de două sute de mii, cu un scăzămînt de cincisprezece la sută. Numai Gigonnet pricepu manevra! El înteți panica pentru a-și procura cît mai multe acțiuni Nucingen și a le revinde lui Werbrust cu un cîștig de două-trei procente. Din întîmplare îl zări într-un ungher al bursei pe bietul Matifat, care avea trei sute de mii de franci depuși la Nucingen. Pe băcanul nostru, palid și tras la față, îl trecură fiorii cînd văzu că se apropie de el, de parcă ar vrea să-l sfîrtece, cumplitul Gigonnet, care sconta toate polițele din cartierul unde locuise și el pe vremuri. „Treburile merg prost, ne amenință o criză. Nucingen a încurcat ițele. Dar dumitale ce-ți pasă, jupîne Matifat, doar te-ai lăsat de afaceri!" „Ba nu, te înșeli, Gigonnet, am intrat la apă cu trei sute de mii de franci, pe care aveam de gînd să-i vîr în rente de stat spaniole." „Ai scăpat ieftin, fiindcă rentele din Spania ți-ar fi mîncat toți banii, pe cînd așa, tot ai să te alegi cu ceva: sînt gata să-ți dau, să zicem, cincizeci la sută din suma depusă la Nucingen." „Mai bine aștept lichidarea, răspunse Matifat, fiindcă niciodată un bancher n-a plătit mai puțin de cincizeci la sută. Și cine știe, poate am noroc și scap numai cu o pagubă de zece la sută." „Dacă-i așa, vrei să scapi cu cincisprezece la sută?" îi propune Gigonnet. „Văd că te grăbești, nu glumă", zise Matifat. „Bună seara", curmă discuția Gigonnet. „Cu

doisprezece la sută le iei?" „Bine, fie", se învoi Gigonnet. Pînă seara fură răscumpărate acțiuni în valoare de două milioane și depuse la Banca Nucingen de către du Tillet în contul celor trei asociați întîmplători ai săi, care își încasară beneficiul chiar a doua zi. Baroana d'Aldrigger cea mititică, drăgălașă și cam trecută, se găsea tocmai la masă împreună cu cele două fiice ale ei și cu Godefroid, cînd Rastignac sosi pe la amiază, anume ca să aducă vorba cu multă diplomație despre criza financiară. Le spuse că baronul de Nucingen ține foarte mult la familia d'Aldrigger și de aceea luase toate măsurile ca, în cazul unei nenorociri, banii depuși de baroană să fie garantați prin efectele sale cele mai sigure și anume prin acțiuni ale minelor de plumb și argint, dar pentru ca averea ei să fie în cea mai deplină siguranță, e necesar ca baroana însăși să ceară acest plasament. „Bietul Nucingen, dar ce i s-a întîmplat?" exclamă baroana. „In momentul acesta se află în Belgia și soția lui cere separația de bunuri, deși el a întreprins această călătorie anume pentru a obține un împrumut de la bancherii de acolo." „Doamne, toate acestea îmi amintesc de bietul meu soț! Înțeleg, domnule de Rastignac, cît trebuie să fii de amărît fiindcă știu, dragă prietene, cît ești de legat de această familie." „De-ar izbuti numai să-i despăgubească pe străini, căci prietenii nu se îndoiesc că vor fi răsplătiți cu vîrf și îndesat mai tîrziu; doar e cu neputință ca un om atît de priceput să n-o scoată cu bine la capăt." „Mai cu seamă un om atît de cinstit", sublinie baroana. După o lună fu lichidat întregul pasiv al Băncii Nucingen fără altă procedură decît acele scrisori, prin care fiecare depunător cerea ca banii lui să fie plasați în acțiunile indicate de el, și fără altă formalitate din partea celorlalte bănci decît remiterea efectelor Nucingen în schimbul unor acțiuni din ce în ce mai căutate. In timp ce du Tillet, Werbrust, Claparon, Gigonnet și alți cîțiva, care se credeau cu toții foarte isteți, răscumpărau din străinătate efec-

tele Băncii Nucingen, plătind o primă de unu la sută, deoarece și așa cîștigau schimbîndu-le pe acțiuni în plină urcare, afacerea făcea cu atît mai multă vîlvă pe piața Parisului, cu cît nimeni nu mai avea motive de îngrijorare. Toată lumea flecărea pe socoteala lui Nucingen, îl cerceta, îl judeca și fiecare găsea un motiv să-l ponegrească! Se legau de luxul lui, de afacerile lui! Ziceau că e cu neputință ca un om, care învîrtește atîtea, să nu-și frîngă într-o zi gîtul ș.a.m.d. In momentul cînd zarva era în toi, cîțiva inși rămaseră foarte mirați primind tocmai atunci scrisori din Geneva, Bâle, Milano, Neapole, Genova, Marsilia, Londra, de la corespondenții lor, care îi vesteau, la fel de mirați, că li se oferă o primă de unu la sută la acțiunile Băncii Nucingen, de al cărei faliment fuseseră înștiințați. „Aici se petrece ceva necurat", își ziceau rechinii bursei. Tribunalul hotărîse separația de bunuri a soților Nucingen. Chestiunea se complică însă și mai mult atunci cînd gazetele anunțară întoarcerea domnului baron de Nucingen din Belgia, unde dusese tratative cu un binecunoscut industriaș belgian în vederea exploatării unor vechi mine de antracit părăsite, și anume a puțurilor din pădurile de la Bossut. Baronul își făcu din nou apariția la bursă, fără a catadicsi măcar să dezmintă, fie prin viu grai, fie prin ziare, zvonurile calomnioase care circulaseră pe socoteala băncii lui; mai mult, cumpără o splendidă moșie de două milioane în imediata apropiere a Parisului. Șase săptămîni mai tîrziu, ziarul din Bordeaux publica știrea că în port au intrat două vase încărcate cu diferite metale, în valoare de șapte milioane, pentru Banca Nucingen. Atunci Palma, Werbrust și du Tillet fură singurii care înțeleseră scamatoria lui Nucingen. Ei studiară în amănunt pregătirea acestei „cacialmale" financiare, își dădură seama că fusese pusă la cale cu unsprezece luni înainte și-l proclamară pe Nucingen cel mai mare geniu financiar al Europei, față de care ei înșiși nu erau decît niște bieți învățăcei. Rastignac nu pricepu nimic, to-

tuşi cîştigă patru sute de mii de franci sub oblăduirea lui Nucingen, jumulind destule gişte ale Parisului, bani din care îşi înzestră cele două surori. D'Aiglemont, înştiinţat de vărul său Beaudenord, îl implorase pe Rastignac să primească zece la sută din milionul lui şi în schimb să-l ajute să obţină ca acest milion să fie plasat în acţiuni de-ale canalului, care nu s-a construit nici pînă azi, căci în această afacere Nucingen a izbutit să tragă statul în aşa fel pe sfoară, încît concesionarii canalului au tot interesul să nu-l termine. Însuşi Charles Grandet îl rugase, cu lacrimi în ochi, pe amantul Delphinei să-i cumpere acţiuni din banii depuşi la Nucingen. În sfîrşit, timp de zece zile Rastignac a jucat rolul lui Law, pe care cele mai fermecătoare ducese îl implorau să le facă rost de acţiuni, iar astăzi amicul nostru dispune de un venit de patruzeci de mii de franci, cu care s-a ales de pe urma acţiunilor asupra minelor de plumb şi argint.

— Dacă toată lumea a ieşit în cîştig, atunci cine a pierdut? se miră Finot.

— Ai să vezi, îşi urmă vorba Bixiou. Ispitiţi de pseudodividendele pe care le-au încasat timp de cîteva luni după ce şi-au plasat averea în acţiuni, marchizul d'Aiglemont şi Beaudenord le-au păstrat (după cum au făcut cei mai mulţi) şi, deoarece capitalul lor le aducea acum cu trei la sută mai mult decît înainte, îl ridicau pe Nucingen în slava cerului, ba i-au luat apărarea chiar şi atunci cînd toată lumea bănuia că are de gînd să-şi suspende plăţile. Godefroid s-a căsătorit cu scumpa lui Isaure şi a primit o zestre de o sută de mii de franci în acţiuni miniere. Soţii Nucingen au dat, în cinstea tinerilor căsătoriţi, un bal al cărui fast întrecu toate aşteptările. Delphine îi dărui miresei o garnitură de bijuterii cu rubine. De astă dată Isaure n-a mai dansat ca o fată tînără, ci ca o femeie în culmea fericirii. Drăgălaşa baroană semăna mai mult ca oricînd cu o păstoriţă din Alpi. Iar în toiul acestui bal, Malvina, femeia care aducea cu eroina din *Aţi văzut cumva la Barcelona?*, rămase

înmărmurită cînd du Tillet o sfătui cu răceală să se mărite cu Desroches. Încolțit de soții Nucingen și de Rastignac, Desroches ținu să lămurească mai întîi aspectul financiar al chestiunii, dar, cum auzi că zestrea constă în acțiuni de-ale minelor cu pricina, dădu înapoi și-și îndreptă din nou privirile spre familia Matifat. Dar în casa din strada Cherche-Midi notarul dădu peste altă pacoste și anume peste acțiunile celor două canaluri în construcție, pe care Gigonnet i le vîrîse pe gît lui Matifat în schimbul banilor depuși la Nucingen. Acum închipuiți-vă pe Desroches izbindu-se de Nucingen de fiecare dată cînd dă să pună mîna pe una din cele două zestre pe care le vîna de atîta timp. Puțin după aceea, catastrofele începură să se țină lanț. Societatea Claparon se lansă în prea multe afaceri, blocîndu-și astfel tot capitalul și, ajunsă la impas, încetă de a mai plăti dobînzi și dividende, deși fiecare operație de-a ei, luată în parte, fusese excelentă. Această nenorocire fu agravată de evenimentele din 1827. În 1829, Claparon era prea cunoscut pentru a mai putea fi folosit drept om de paie de către doi giganți ai bursei și de aceea se prăbuși de pe piedestalul său. Acțiunile lui scăzură de la 1.250 de franci la 100, deși valoarea lor intrinsecă era de 600 de franci. Nucingen, care le cunoștea valoarea reală, le răscumpără. Drăgălașa baroană d'Aldrigger își vînduse pe atunci acțiunile miniere, care nu-i aduceau nici un venit, iar Godefroid procedase la fel cu ale soției sale, din același motiv. Baroana și Beaudenord își schimbaseră acțiunile miniere pe acțiuni Claparon și, din pricina datoriilor, fură nevoiți să le vîndă la cursul cel mai scăzut. Dintr-o avere de șapte sute de mii de franci nu se aleseră decît cu două sute treizeci de mii. Ceea ce le rămăsese după ce-și plătiră datoriile fu plasat cu prudență în rente de trei la sută, cotate la șaptezeci și cinci. Godefroid, care fusese atît de fericit, atît de lipsit de griji ca burlac, cînd toate îi veneau de-a gata, se trezi deodată împovărat cu o femeiușcă

proastă ca o gîscă, incapabilă de a suporta o asemenea lovitură, căci șase luni de căsnicie au fost de ajuns ca tînărul soț să vadă cum zîna lui de odinioară se preface într-o biată orătanie și unde mai pui că sărmanul băiat mai avea pe cap și o soacră lipită pămîntului, care nu visa decît toalete. Uitasem să vă spun că cele două familii, ca să poată face față greutăților, se mutaseră împreună. Pentru a putea obține un post de trei mii de franci pe an la Ministerul de Finanțe, Godefroid se văzu silit să recurgă la toți protectorii lui de odinioară care se purtau acum din ce în ce mai rece față de el. Cînd întreba de prieteni, i se răspundea că sînt plecați la băi. Cît despre rude... îl primeau mirate și-i făgăduiau: „Se poate, dragul meu, bizuie-te pe mine! Bietul băiat!" dar peste un sfert de oră uitau cu totul de el. Beaudenord își căpătă slujba numai datorită intervențiilor lui Nucingen și ale lui Vandenesse. Această familie atît de onorabilă locuiește astăzi pe strada Mont-Thabord, undeva la etajul al treilea[74], fără să socotim mezaninul. Cel din urmă odor al bancherilor Adolphus, Malvina, nu mai are nici o lețcaie și a ajuns să dea lecții de pian ca să nu devină și ea o povară pentru cumnatul ei. Înaltă, uscată, numai piele și oase, gălbejită, totdeauna îmbrăcată în negru, cînd o întîlnești străbătînd Parisul pe jos îți pare o mumie scăpată de la Passalacqua[75]. In 1830, Beaudenord și-a pierdut slujba tocmai cînd nevastă-sa l-a blagoslovit cu al patrulea copil. Închipuiți-vă: opt stăpîni și doi servitori (bineînțeles Wirth și soția lui) nevoiți să trăiască din opt mii de franci pe an! In schimb, minele de plumb și argint dau astăzi dividende atît de considerabile, încît o acțiune de o mie de franci aduce un venit de o mie de franci. Rastignac și doamna de Nucingen au cumpărat acțiunile lui Godefroid și ale baroanei. Mulțumită revoluției din Iulie, Nucingen a ajuns pair al Franței și cavaler al Legiunii de Onoare. Deși n-a mai lichidat niciodată după 1830, are astăzi o avere între șaisprezece și optsprezece milioane. Sigur de

decretele revoluției din Iulie, și-a vîndut atunci toate efectele, apoi și-a plasat cu îndrăzneală întregul capital în rente de trei la sută, cînd cursul lor scăzuse la patruzeci și cinci, dînd a înțelege Curții că o face din devotament pentru ea, storcîndu-i totodată caraghiosului de Philippe Bridau trei milioane în cîrdășie cu du Tillet! Trecînd deunăzi pe strada Rivoli, în drum spre Bois de Boulogne, Nucingen o zări sub arcade pe baroana d'Aldrigger. Bătrînica purta o pălărioară verde garnisită cu roz, o rochie înflorată și o pelerinuță, ce mai încolo-încoace, aducea și acum, ba chiar mai mult decît oricînd, cu o păstoriță din Alpi, căci baroana n-a izbutit să priceapă de unde i se tnage nenorocirea, după cum odinioară nu pricepuse de unde i se trage belșugul. Se sprijinea de brațul Malvinei, această pildă de devotament și eroism filial, care părea să fie ea mama bătrînă, pe cînd baroana își dădea aere de fată tînără, iar în urma lor venea Wirth, cu o umbrelă în mînă. *„Prifește,* îi zise baronul domnului Cointet, un ministru cu care se plimba adesea, *eine familie se n-am isputut să impogățesc. Acum chind furtune de princip a trecut, ar trebui să tai înaboi slușba pietului Potenor.*" Beaudenord a intrat din nou la Finanțe, datorită lui Nucingen, pe care toată familia d'Aldrigger îl ridică în slava cerului, socotindu-l cel mai devotat prieten din lume, fiindcă nici în ziua de azi nu uită s-o poftească la balurile sale pe mica păstoriță din Alpi împreună cu fiicele ei. E cu neputință de dovedit cum acest om, care la adăpostul legii a încercat de trei ori să jecmănească o mulțime de oameni, i-a îmbogățit fără voia lui de fiecare dată. Nimeni nu-l poate învinovăți de nimic. Acela care ar susține că marile bănci sînt adesea un cuib de tîlhari ar minți cu nerușinare. Dacă efectele se urcă sau coboară la bursă, dacă valorile cresc sau scad, acest flux și reflux se datorește unei acțiuni reciproce, unor fluctuații atmosferice, sub influența lunii, și dacă nu există pînă astăzi o teorie științifică asupra acestui fenomen, de vină e numai

vestitul Arago. De aici rezultă însă un mare adevăr financiar, despre care nu se pomenește în nici o carte...

— Și anume?

— Debitorul e întotdeauna mai tare decît creditorul.

— Aha, zise Blondet, după părerea mea tot ceea ce am spus noi pînă acum nu este decît panafraza celebrelor cuvinte ale lui Montesquieu, în care acesta a sintetizat *Spiritul legilor*.

— Care anume? întrebă Finot.

— Legile sînt o pînză de păianjen[76] prin care muștele mari trec și în care cele mici se prind.

— Dar nu văd unde vrei să ajungi, i se adresă Finot lui Blondet.

— La statul absolutist, singurul în stare să reprime născocirile spiritului, îndreptate împotriva legii! Într-adevăr, numai o putere arbitrară poate salva popoarele[77], venind în ajutorul justiției, căci dreptul de grațiere nu se aplică decît într-o singură direcție: regele poate grația un falit fraudulos, fără obligația de a-i despăgubi pe acționari. Legalitatea duce de rîpă societatea modernă.

— Încearcă de-i fă pe alegători să înțeleagă acest lucru! exclamă Bixiou.

— De asta nu trebuie să ne îngrijim noi.

— Dar cine?

— Timpul. Vorba episcopului de Léon[78], dacă libertatea este o năzuință străveche, regalitatea e veșnică. Orice națiune înțeleaptă trebuie să revină la ea sub o formă sau alta.

— Ia te uită, era cineva alături, se miră Finot cînd ne auzi plecînd.

— Totdeauna e cineva alături, zise Bixiou cu un glas de om beat.